

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická

Korespondence Sidonie Nádherné a Václava Wagnera
mezi léty 1942 až 1949

Sidonie Nádherná, Václav Wagner a jejich vztah ve válečném období

Věra Pastuchová

Bakalářská práce

2015

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Věra Pastuchová**
Osobní číslo: **H12041**
Studijní program: **B7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Kulturní dějiny**
Název tématu: **Korespondence Sidonie Nádherné a Václava Wagnera mezi léty
1942 až 1949**
Zadávající katedra: **Ústav historických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Zpracovatelka bude vycházet zejména z dochované korespondence Sidonie Nádherné a Václava Wagnera, vedené částečně v němčině, a dalších materiálů, které jsou uloženy jak v osobním fondu Václava Wagnera v Literárním archivu Památníku národního písemnictví, tak v rodovém archivu Nádherných z Borutína ve Státním oblastním archivu v Zámrsku.

Při svém výzkumu samozřejmě neopomene prostudovat ani odbornou literaturu k tématu - monografie a články či studie z odborných periodik, jako je například Umění nebo Zprávy památkové péče.

V neposlední řadě provede i rešerše dobových periodik, jak odborného, tak denního tisku.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

ČADILOVÁ, O. Vrchotovy Janovice. Praha, 2001.

NÁDHERNÁ, S. Kronika Vrchotových Janovic. Praha, 1998.

SAK, R. - BEZECNÝ, Z. Dáma z rajského ostrova. Sidonie Nádherná a její svět. Praha, 2000.

ŠAMÁNKOVÁ, E. Vrchotovy Janovice: zámek a okolí. Praha, 1985.

WAGNEROVÁ, A. Sidonie Nádherná a konec střední Evropy. Praha, 2009.

WAGNER, V. Umělecké dílo minulosti a jeho ochrana. Praha, 2005.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Jitka Císařová**
Ústav historických věd

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2014**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2015**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

 Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
532 10 Pardubice, Studentská 84

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2014

Prohlášení:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích 9. 6. 2015

Věra Pastuchová

Anotace:

Tato bakalářská práce se zabývá vztahem baronky Sidonie Nádherné a archiváře, památkáře a historika Václava Wagnera. Mapuje jejich korespondenci v letech 1942 - 1949. Vychází z dopisů Sidonie, deníku Václava Wagnera a Kroniky Vrchotových Janovic, kterou napsala Sidonie Nádherná. Přináší zpracování 109 dopisů, které jsou napsány převážně německy a nacházejí se v Literárním archivu Památníku národního písemnictví, v osobním fondu Václava Wagnera. Práce je členěna do tří částí. První se věnuje rozboru již existující druhotné literatury. Druhá část práce je zaměřena na historii obou osob a také na historii zámku ve Vrchotových Janovicích, který je hlavním bodem mnoha dopisů. Poslední částí je samotná korespondence a její rozbor.

Klíčová slova:

Sidonie Nádherná z Borutína, Václav Wagner, zámek ve Vrchotových Janovicích, korespondence

Annotation:

This thesis deals with the analysis of one-sided correspondence between Baroness Sidonie Nádherná and archivist, historian and preservationist Václav Wagner. It is mapping their correspondence in ages 1942-1949. It is based on letters of Nádherná, Wagner and Vrchotovy Janovice Chateau's chronicle which Sidonie Nádherná wrote herself. It is bringing compilation of 109 letters and postcards, which are written mostly in German and is located in the Literary Archive of the Museum of National Literature and personal fund of Václav Wagner. The reader is apprised with the secondary literature that relates to the topic. The first part is dedicated to the life of both personalities and the history of the Chateau in Janovice, which is the main topic in many of the letters. The second part is the external and internal criticism of source. The third part is dedicated to the analysis of the correspondence.

Key words:

Sidonie Nádherná from Borutín, Václav Wagner, Vrchotovy Janovice Chateau, correspondence

Poděkování:

Především bych chtěla poděkovat paní Mgr. Jitce Císařové za její cenné rady v průběhu vedení mé práce a hlavně za trpělivost, se kterou mou práci vedla. Dále bych chtěla poděkovat paní prof. PhDr. Mileně Lenderové, CSc., za cenné rady ohledně práce s prameny a za její podporu. Děkuji také panu Jaromírovi Smejkalovi za jeho pomoc a podporu při překladech některých dopisů.

Obsah

Úvod.....	1
I.1 Historie zámku.....	5
I.1.1 Zámek před koupí Karlem rytířem Nádherným z Borutína.....	5
I.1.2 Vrchotovy Janovice a rodina Nádherných.....	9
I.1.3 Osud zámku po opuštění poslední majitelkou Sidonií Nádhernou (1944).....	10
I.2 Sidonie Nádherná z Borutína.....	12
I.2.1 Dětství a rodina.....	12
I.2.2 Dospívání a dospělost.....	13
I.3 Václav Wagner.....	17
I.3.1 Dětství a rodina.....	17
I.3.2 Dospívání a dospělost.....	17
II. Ego-dokumenty.....	21
II.1 Dopisy psané baronkou Sidonií Nádhernou.....	21
II.2 Deník Václava Wagnera.....	23
III.1 Majetek rodu Nádherných z Borutína odrážející se v korespondenci.....	24
III.1.1 Zámek.....	24
III.1.2 Zámecký park.....	30
III.2 Finance.....	32
III.3 Vztah Wagnera a Nádherné.....	36
IV. Závěr.....	41
V. Shrnutí.....	46
VI. Summary.....	47
VII. Seznam pramenů a literatury.....	49
VII.1 Prameny.....	49
VII.2 Literatura.....	49
VII.3 Internetové zdroje.....	50
VIII. Přílohy.....	51
VIII.1 Tabulky.....	61
VIII.2 Seznam příloh.....	61
VIII.3 Zdroje obrazových příloh.....	61

Úvod

„*O významu ego-dokumentů jako historického pramene nepochybuje dnes žádný historik ani milovník historického žánru.*“¹ Mezi ego-dokumenty patří například deníkové záznamy, ale také memoáry, paměti a bezpochyby korespondence, která je pro tuto práci velmi důležitá. Ačkoliv se tyto prameny objevují napříč dějinami již delší dobu, do popředí historiků se dostaly teprve nedávno. Zpočátku byly ego-dokumenty používány pouze k detailnějšímu dokreslení „velkých dějin.“² Díky těmto pramenům můžeme nahlédnout na aktéry korespondence z jiného úhlu pohledu, z pohledu každodennosti. Proto je možné podrobit obecně známá fakta bližší kritice. Ta nám může odhalit skutečné názorové postoje zkoumaných osob, ať už jde o rovinu politickou, rodinnou, nebo například ekonomickou.

V bakalářské práci pracuji s korespondencí mezi baronkou Sidonií Nádhernou, která díky svému osobitému vztahu k životu není neznámou ani laické veřejnosti, a historikem, archivářem a památkářem Václavem Wagnerem. Hlavním zdrojem informací jsou dopisy, které psala baronka Wagnerovi v letech 1942 až 1949. Celkem jde o 109 dopisů, které jsou psány převážně v německém jazyce, v pozdějších letech se objevuje také český jazyk. Kvůli chaotickému životu způsobenému dvěma, ač rozdílnými, stejně pro baronku politicky nevýhodnými režimy, je druhá strana dopisů, které jí psal Wagner zřejmě ztracena. Proto ve své práci musím vycházet pouze z jednostranné korespondence. Ovšem reflexe na barončiny dopisy můžeme nalézt i v deníku Wagnera, který si vedl od roku 1908 do roku 1946. Pro potřeby této práce byly využity deníky od roku 1942.

Kromě již zmíněných osobních pramenů se práce opírá i o poznatky druhotné literatury. Monografie paní Wagnerové s názvem „*Sidonie Nádherná a konec Střední Evropy*“ je bezpochyby velice přínosným zdrojem informací o životě baronky. Přináší detailní pohled na život této svérázné ženy a prostředí, kterým byla determinována. Paní Alena Wagnerová je momentálně jednou z největších znalkyň baronky Nádherné. Jejím životem se začala zabývat již několik let po barončině smrti. Díky tomu je monografie paní Wagnerové tvořena i velice zajímavými vzpomínkami personálu zámku a společnosti, která

¹ LENDEROVÁ, M. – KUBEŠ, J. *Osobní deník a korespondence – snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření?* Pardubice, 2004, s. 5.

² Tamtéž, s. 5-8.

se kolem baronky objevovala. Autorka pracovala převážně s ego-dokumenty (Deníkové záznamy baronky Nádherné, korespondence s Albertem Blochem³, Karlem Krausem⁴, Reinerem Mariou Rilke, Maxem Švabinským, ale také s Václavem Wagnerem). Další použitou literaturou je monografie pana Roberta Saka a pana Zdeňka Bezeckého – „*Dáma z rajského ostrova*“. Tato kniha je založena převážně na korespondenci Sidonie s Karlem Krausem, s kterým si byla baronka velice blízká, ale také s Reinerem Mariou Rilke. Ovšem zmínění autoři prostudovali i další ego-dokumenty, především osobní deník či několik dopisů uložených v Rodovém archivu Dobřenských. Tato korespondence byla adresována osobní přítelkyni Sidonie Mary Dobřenské.⁵ Zajímavým pramenem je také nově vydaná kniha Jaroslava Žáka „*Sidonie Nádherná píše svému nadlesnímu*.“ Kniha vznikla na základě vzpomínek J. Žáka mladšího, který byl synem nadlesního baronky Jaroslava Žáka staršího (1894-1943). Díky Žákovi máme možnost nahlédnout do další části korespondence Nádherné. Pro tuto bakalářskou práci byl přínosný také sborník z odborného semináře konaného ve dnech 13. a 14. června 2000 v Praze a Vrchotových Janovicích, který se týká zámeckého parku. V publikaci „*Zámecký park ve Vrchotových Janovicích*“ je detailně zpracován areál parku v různých letech včetně nedávné minulosti. Tato kniha tak utváří objektivní pohled na okolí Janovického zámku, které bylo pro Sidonii obzvláště důležité.

Kromě již zmíněných monografií bylo zapotřebí prostudovat i literaturu, která se týká práce s ego-dokumenty. Mezi nejdůležitější publikace v tomto směru výzkumu patří sborník vědeckých prací profesorky Lenderové a docenta Kubeše vydaný na akademické půdě Univerzity Pardubice pod názvem „*Osobní deník a korespondence - snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření?*“ Podobně přínosná byla i kniha profesorky Lenderové „*A ptá se, knížko má,*“ která detailně zpracovává ženské deníky 19. století a je tak velmi přínosným dílem na poli gender studies.

Za zmínku stojí i několik studentských prací, které částečně zasahují do tohoto tématu. Jednou z těchto prací je magisterská práce paní Jolany Vojtkové, která vznikla při Katedře dějin umění na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Paní Vojtková si dala za úkol bližší zpracování osoby Václava Wagnera. Ve své diplomové práci „*Václav Wagner – ochrana památky jako uměleckého díla,*“ zpracovala životopis tohoto archiváře a částečně se

³ Albert Bloch (1882-1961), americký malíř.

⁴ Karel Kraus (1874-1936), spisovatel, dramatik, básník a novinář.

⁵ Mary Dobřenská roz. Wenckheim (1889-1970), maďarská šlechtična, majitelka zámku Potštejn ve východních Čechách.

dotkla také problematiky osobní korespondence. V práci si korespondenci rozdělila do dvou skupin. V první skupině, nazvané „*korespondence obecně*“, popisuje korespondenci Wagnera a mnoha další aktérů, druhou skupinu s názvem „*korespondence se Sidonií Nádhernou*“ rozebírá dopisy baronky odeslané Wagnerovi. Je nutno říci, že Václav Wagner byl velmi čínorodý a zřejmě i společenský člověk a jeho osobní korespondence je velmi obsáhlá. Dopisy s baronkou ale nejsou nejobsáhlejší částí Wagnerova fondu, ba naopak. Baronka byla pouze jedna z mnoha aktérů jeho korespondence. Je tedy zvláštní, že v práci paní Vojtkové má vyčleněnou celou samostatnou kapitolu. Dále je s podivem, že v této kapitole vytvořila závěry po prostudování pouze několika prvních dopisů. Tudiž, nemohla, postihnou změny témat a nálad Sidonie Nádherné, které nutně jejich společná pozdější korespondence obsahuje. Celkově je tato diplomová práce obsáhlou studií, která mapuje život a dílo Václava Wagnera a jen částečně korespondenci se Sidonií. Další prací, vzniklou v posledních letech na poli univerzitního bádání studentů, je bakalářská práce z Univerzity Karlovy v Praze s názvem „*Zámek Vrchotovy Janovice*.“ Tato práce vznikla na akademické půdě Pedagogické fakulty této univerzity. Autorkou práce je paní Věra Pospíšilová. Práce je velmi přínosná z hlediska studia zámku ve Vrchotových Janovicích. Kromě samotného objektu se autorka zabývá také jeho historií a osudy jak zámku, tak jeho obyvatel napříč staletími. Za svůj cíl si dala i osobu Sidonie Nádherné.

„...ve skutečnosti je nám svoboda nyní odeprána, naše sny o její obnově zůstaly snem. Veškerá očekávání by měla být tak trpce zničena. Narodila jsem se tu a strávila zde celý svůj život, mé kořeny jsou v polích, loukách, lesích, mám být svědkem zkázy zámku a parku, poté, co jsem jeho nádheře věnovala mnoho let svého života? Opustit své jediné přátele tady: každý kámen, každý strom, každé stéblo trávy...“⁶ Tato citace, kterou bychom mohli zařadit do doby před opuštěním zámku, přesně vystihuje vztah, který baronka Sidonie Nádherná chovala k zámku, ale také k zámeckému parku. Je patrný smutek, který baronka v tak těžkých dnech pociťovala. Na základě jednostranné korespondence bych ráda předložila náhled na každodennost obou osobností. Dále je mým cílem dokázat, že jejich korespondence se nezakládala pouze jednostranně na záchraně rodinného sídla baronky. Pro vypracování své bakalářské práce jsem zvolila obsahovou (věcnou) stránku, kterou se dá jejich společná korespondence rozdělit. Nejobsáhlejším tématem je Janovický zámek, na kterém baronce velice záleželo, ale v dopisech se vyskytují i jiná témata. Například přátelský vztah obou

⁶ VACULÍK, P. *Komunistická perzekuce šlechty*. Praha 2004. s. 102.

pisatelů, finanční potíže či psychické rozpoložení Sidonie. Pro vypracování bylo zapotřebí použít biografickou metodu práce s prameny.

V první řadě představím dějiny zámku Vrchotovy Janovice, kterému se věnuje velká část korespondence. Dále se budu zabývat samotnými osobnostmi (baronkou Sidonií Nádhernou a Václavem Wagnerem). Stěžejní částí celé práce je rozbor a kritika pramenů a na ni navazující část práce, která vychází z tohoto rozboru.

I.1 Historie zámku

První písemnou zmínku o Vrchotových Janovicích nalezneme na počátku 13. století. Najdeme ji v listině krále Přemysla Otakara I., kde je uveden Jan Vladyka z Janovic, který byl synem Zbislava z Bračic. Nicméně území bylo osídleno již dříve. Do roku 995 patřilo Slavníkovcům a po jejich vyvraždění přešlo do vlastnictví českého knížete Boleslava II. Ten ho svěřil pod správu knížecí družiny. Před koncem 12. století území spravovali Benešovci, Janovici a Vítkovci.

I.1.1 Zámek před koupí Karlem rytířem Nádherným z Borutína

Na místě dnešního zámku stával kdysi menší hrad, který se svými rozměry podobal spíše tvrzi. Tento hrad byl zřejmě vybudován Herbartem z Janovic ve 14. století. Jak udává Národní muzeum v Praze v knize Vrchotovy Janovice, zámek a okolí: „...*tato tvrz mohla být podobná tvrzi odkryté v 50. letech 20. století v Martinicích u Votic, či podobná tvrzi Roztok u Prahy, obě tyto tvrze byly postaveny ve 13. století. Janovická tvrz však byla postavena mimo areál románského dvorce a kostela. Hradní jádro mělo nepravidelný trojúhelníkový obvod se čtyřhrannými věžemi. Hrad byl chráněn hlubokým příkopem napuštěným z okolních rybníků, z Mosteckého a Za Vraty.*“⁷ Mostecký rybník byl ve 40. letech 19. století vypuštěn.

V roce 1433 je pánem v Janovicích Bohuněk Vrchota z Vrchotic. Dnešní podoba názvu městyse nese dodnes jméno tohoto rodu. Za svého života upravil tvrz do pozdně gotického stylu, ten je patrný například u zaklenutí sklepních prostor. Po jeho smrti se stává pánem ve Vrchotových Janovicích přívrženec krále Jiřího z Poděbrad, který bojoval po jeho boku proti Sasům (1454), nejstarší syn Bohuňka, Štěpán z Vrchotic. Po porážce Sasů se Štěpán do Janovic nevrátil, a tak rodinný majetek předává r. 1470 svému bratrovi Oldřichovi z Janovic. Rod Vrchotů vlastní Janovice do r. 1528.

Kolem roku 1540 byly Janovice prodány Janu staršímu z Říčan a na Maršovicích, ten měl v držení i několik dalších pozemků v okolí Janovic. Jeho syn v 80. letech 16. století Janovice prodal Hynkovi z Roupova. Mezi léty 1579 a 1589 se původní tvrz přestavovala na zámek, jak dosvědčují dva zápisy. „*V roce 1579, kdy dal Vlachyně připsat své manželce na janovickém zboží 2 500 kop, uvádí se ještě tvrz Janovice, ale v zápisu o prodeji se už píše*

⁷ ŠAMÁNKOVÁ, Eva. *Vrchotovy Janovice: zámek a okolí*. Praha, 1985. s. 6.

o nezávadném zámku v Janovicích.“⁸ Díky této přestavbě došlo k rozšíření obytných prostor, respektive byla provedena vestavba nových obytných místností mezi původní východní obytné křídlo a západní věž.

Janovický zámek již po krátké době kupuje Jan Prostibořský z Vrtby a na Červeném Hrádku. Rod pánů z Vrtby pocházel ze západních Čech a už od 13. století se postupně štěpil v několik větví, které navzájem spojoval znak tří červených parohů ve zlatém poli a úcta k společnému předku Hroznatovi, zakladateli klášterů v Teplé a Chotěšově.⁹

Jan Prostibořský z Vrtby v roce 1609 sepsal ujednání, ve kterém rozdělil majetek mezi syny. Vrchotovy Janovice svěřil nejstaršímu synovi, Sezimovi z Vrtby. Sezima zdědil ještě Červený Hrádek a přikoupil další vsi. Dne 26. prosince 1624 byl díky své loajalitě králi Ferdinandovi II. povýšen do hraběcího stavu a také se stal předsedou sněmovny. Císařovu přízeň si zřejmě získal i tím, že jako přísný katolík postupoval s neúprosnou tvrdostí vůči obyvatelstvu na svých panstvích, jež tajně zachovávalo věrnost víře pikartů nebo husitů.¹⁰ Díky své loajalitě se mu dostávalo vysokých postů (1624 - 1640 nejvyšší královský hofmistr, 1638-1644 nejvyšší zemský soudce, 1644 nejvyšší zemský komoří). Sezima byl nejen velmi loajální k císaři, ale také velice krutý. Jeho krutost můžeme demonstrovat na příkladu zazdění vlastní manželky, která tajně vyznávala husitství.

Po Sezimově smrti si majetek rozdělili jeho synové. Druhý ze synů, Ferdinand František Leopold se stal zakladatelem votické větve pánů z Vrtby a také novým majitelem Vrchotových Janovic (1648). Ferdinand František Leopold z Vrtby byl královským tajným radou a hejtmanem Nového Města pražského. Panství, které převzal, bylo velice poškozené třicetiletou válkou a vesnice byly vypleněny Švédy. Roku 1667 se oženil s Kateřinou Konstancí Radkovskou z Mitrovic, která zemřela již roku 1684. Po její smrti se jeho druhou ženou stala Ludmila Kateřina Vitanovská z Vlčkovic. Ferdinand František nechal roku 1704 nahradit původní padací most do zámku mostem kamenným, který byl funkční až do 2. světové války. Během osvobození vojskem Rudé armády byl zničen, ale dnes je opraven do původní podoby. „*Na větší stavební práce ukazuje mramorová znaková deska se znakem*

⁸ ŠAMÁNKOVÁ, Eva. *Vrchotovy Janovice: zámek a okolí*. Praha, 1985. s.13.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ NÁDHERNY VON BORUTIN, S. – PFÄFFLIN, F. – KRAUS, K. *Kronika Vrchotových Janovic*. Praha: Arbor vitae, 1998. s. 43.

Vrtbů a Ferdinandovy manželky Kateřiny Konstancie Radkovicové z Mitrovic, která je dnes umístěna na průčelí bývalé hospodářské budovy na předhradí.“¹¹

V roce 1711 zemřel Ferdinand František Leopold. Hrabě měl syna Arnošta Františka staršího z Vrtby, který se podílel na nejrozsáhlejší přestavbě zámku. Jeho synovi Arnoštu Františkovi mladšímu se roku 1746, kdy vyhořelo sídlo jejich rodu ve Voticích, narodil jediný syn Adam František. Po požáru rodinného sídla používají zámek ve Vrchotových Janovicích jako nové rodinné sídlo. Je pravděpodobné, že z tohoto důvodu se ho snažili co nejvíce zvelebit.

S vnukem Ferdinanda jsou spojeny rozsáhlé úpravy zámku. Nechal nově vystavět schodiště, výzdobu schodiště a schodišťových hal 1. a 2. patra provedl pražský malíř Theodor Dallinger v roce 1762. Také nechal zřídit zámeckou kapli, ta nahradila starší kapli zasvěcenou sv. Vavřinci. Nová kaple sv. Jana Nepomuckého byla vestavěna mezi hradbu a severní stěnu východního křídla. Do období 60. let 18. století spadá i stavba západního obytného křídla. V přízemí tohoto křídla se nachází velký barokní sál, z něj ústí schodiště do 1. patra.

Tato přestavba je na zámku stále patrná. Z období poloviny 18. století pochází rovněž řada stropů v pokojích v patře. Tyto stropy nebyly později rokokově upraveny, „*jsou to především stropy se složitě prolamovanými zrcadly s bohatě profilovanými, často do ostrých špic vytaženými štukovými rámy, i převážná část dveřních deštění s členitou profilací a kováním s motivy páskového ornamentu. K nim můžeme počítat i kamenné, v přízemí zachované portály s plochými klenáky, lemované úzkou páskou i oba zahradní portály v přízemí východního křídla, kryté dnes novějšími balkóny.*“¹² Přestavba končí barokní přestavbou sklepních prostor, které nechal postavit Bohuněk Vrchota z Vrchotic v 15. století. Po smrti Arnošta Františka mladšího zdědil Janovický zámek Adam František, ten však zemřel již v roce 1807 a bez potomků. Celý svůj majetek odkázal příbuznému, Františku Vratislavovi z Mitrovic.

Okolí zámku bylo také barokně upravováno, barokní zahrada byla mnohem menší než dnešní park, dosahovala pouze k rybníku, který byl situován mezi zámek a městys. Kromě zahrady bylo upravováno také předhradí, na kterém stávaly hospodářské budovy. Bohužel o celkové podobě okolí zámku je známo velmi málo. Historikové vycházejí z kresby Janovického zámku z roku 1802, která zachytila severní ohradní zeď, tato se vyhýbala

¹¹ ŠAMÁNKOVÁ, Eva. *Vrchotovy Janovice: zámek a okolí*. Praha, 1985. s. 17.

¹² Tamtéž.

rybníku. A v pozadí za zdi malíř zachytil střechy budov. Tato kresba nám ukazuje, jak vypadal zámek, když jej vlastnil František Josef Vratislav z Mitrovic. Za života pána z Mitrovic se uskutečnila také oprava střechy a krovů, dále bylo znovu přestavěno 2. patro východního křídla. Ze stejné doby pochází i dnešní rozdělení pokojů v tomto křídle. Z roku 1845 je známa první doložená zpráva o přestavbě parku. Byl vyčištěn příkop a začala celková přestavba (například byly zřízeny terasy, nové cestičky v terénu, výsadba zeleně). Celá úprava parku podléhá návrhu mladšího syna Františka Josefa Vratislava z Mitrovic, Josefa. Josef Vratislav z Mitrovic oficiálně převzal správu zámku v roce 1856 a v roce 1857 začal s dalšími úpravami. Hlavní úpravy zámku jsou datovány mezi léty 1857 – 1858. Jde o rozsáhlou úpravu zámeckého paláce, ale i jeho okolí - opravy opěrných pilířů, vystavění schodiště do hradního příkopu a k věži, vsazení štítů do hlavní římsy, nad branou do dvora byl stržen starý štít a nahrazen novogotickým, díky které se zámek proměnil v romantický novogotický hrádek.

Do vstupního průčelí byl umístěn členitý portál s chrličí a znak Mitrovských. Poslední pán z Mitrovic v roce 1869 spáchal ve Vídni sebevraždu. Probodl se dýkou (tento způsob smrti zvolil údajně z ješitnosti, aby se nezohavil...). Po krachu na burze přišel hrabě o veškeré jmění. Nikdy se ale neoženil a neměl dědice.¹³ Majetek byl rozdělen mezi zbývající členy rodiny a zámek několikrát změnil majitele. Až v roce 1879 jej koupil Karel rytíř Nádherný z Borutína.

Tabulka č. 1 - Přehled nejvýznamnějších rodů v historii Janovického zámku

Období	Rod
do roku 1400	Páni z Janovic
1433-1528	Páni Vrchotové u Vrchotic
1540-1586	Páni Říčanští z Říčan
1603-1807	Páni z Vrtby (od roku 1624 hrabata)
1807-1872	Říšská hrabata Vratislavové z Mitrovic
1879-1949	Nádherní (dříve svobodní páni Nádherní z Borutína)

¹³ NÁDHERNÝ VON BORUTIN, S. – PFÄFFLIN, F. – KRAUS, K. *Kronika Vrchotových Janovic*. Praha: Arbor vitae, 1998. s. 58.

I.1.2 Vrchotovy Janovice a rodina Nádherných

„Vrchotovy Janovice, sídlo jednoho z nejstarších rodů v Čechách, leží v srdci země, 65 km jižně od Prahy, ve zhruba dvacetikilometrové vzdálenosti od pravého vltavského břehu. Dosáhneme-li návrší od jihovýchodu nebo od západu, otevře se oku pohled na líbezná údolí, obklopené kruhem zalesněných hřebenů kopců, po loukách se vine – pramenící zároveň u Křešic a pod Voračicemi – Janovický potok, jemuž zámecký park vděčí za velkou část své mimořádné krásy, kolem jsou roztroušeny malé i větší rybníky, pole jsou lemována ovocnými stromy, alej starých lip vede do parku oplývajícího krajinnými scenériemi a kolem potoka a rybníka až k důstojnému zámku a sídlu hrdých rodů, obehnaného jako každá stará česká tvrz vodním příkopem.“¹⁴ Těmito slovy charakterizuje zámek, ale také Vrchotovy Janovice sama baronka Sidonie Nádherná. Její otec, baron Karel Ludvík Nádherný (celým jménem Karel Boromejský Jan Ludvík Nádherný z Borutína), zakoupil roku 1879 panství Vrchotovy Janovice ve stejném rozsahu jako jeho předchůdce. Podle záznamů z roku 1886, které ve své kronice uvádí Sidonie, panství Vrchotových Janovic čítalo 513 hektarů (195 ha lesů, 268 ha polí, luk a pastvin, 15 ha zahrad, 32 ha rybníků a 2 ha stavebních parcel, celkem tři poplužní dvory – Janovice, Podolí, Braštica)¹⁵. Baronka nám také předkládá následující popis zámku z roku 1844: „Zámek na skále, dvě patra se dvěma balkony, šestnáct obytných místností, jídelna, dvě předsíně, pokoj sluhy, spižírna, v přízemí prádelna, dva sklepy, kaple s oratoří, dvě kuchyně s dvěma přilehlými pokoji a spižírnou.“¹⁶

Baron plánoval přestavět zámek podle návrhu architekta Josefa Mockra. Tyto návrhy počítaly s bohatě členěným hradem s řadou arkýřů a věžiček a jsou datovány do roku 1887. Přestavba nebyla nikdy uskutečněna. Největší péče na konci 19. století byla věnována úpravě parku. Návrh zhotovil Josef Sekal a zahradní architekt Eduard Fiala. V době, kdy zámek vlastnili Nádherní z Borutína, došlo pouze k menším úpravám. V roce 1891 byla přemalována Dallingerova malba na schodištích, kterou nechal zhotovit Adam František z Vrtby v roce 1762. Nádherný měl tři děti (Johannese, Sidonii, Charlieho), když v roce 1895, zemřel, bylo Sidi a Charliemu pouhých 10 let, od té doby se již žádné architektonické přestavby zámku nekonaly. Jeho choť Amálie zámek spravovala až do roku 1910. Poté zámek zdědil nejstarší

¹⁴ NÁDHERNÝ VON BORUTIN, S. – PFÄFFLIN, F. – KRAUS, K. *Kronika Vrchotových Janovic*. Praha: Arbor vitae, 1998. s. 30.

¹⁵ Tamtéž, s. 67.

¹⁶ Tamtéž, s. 68.

syn Johannes. Když v roce 1913 umírá, správa zámku přechází na Charlieho a roku 1931 na Sidonii.

Poté, co zámek získá Sidonie, chce realizovat opravy a rekonstrukce. Od roku 1942 se o možných přestavbách a úpravách radí s Wagnerem. Nikdy k nim však nedojde, realizaci znemožní její ekonomická situace a průběh druhé světové války. (viz dále)

I.1.3 Osud zámku po opuštění poslední majitelkou Sidonií Nádhernou (1944)

Z důvodu plánované výstavby cvičiště SS musela v rámci čtvrté vysídlovací vlny opustit Vrchotovy Janovice i poslední členka rodu Nádherných z Borutína. V únoru roku 1944 byla Sidonie Nádherná donucena opustit zdejší panství a tím byl zpečetěn na několik let i osud zámku. V devastování zámku se zde vystřídala vojska německé, ale i Rudé armády. Sidonie se po válce do zámku již nikdy nevrátila, kvůli komunistickému převratu v únoru 1948 byla nucena tajně emigrovat a zámek byl zestátněn. Objekt byl Okresním národním výborem ve Voticích propůjčen místnímu národnímu výboru pro potřeby jednotného zemědělského družstva. V letech 1951–1956 byl zámek používán jako skladiště velkoobchodu s textilním zbožím. Objekt byl vyklizen až v době, kdy byl v tak dezolátním stavu, že do něj zatékalo. Kromě skladiště textilu byl v suterénu západního křídla také depozitář okresního archivu, poté co došlo ke zřícení stropů, byl archivem vyklizen.

Záchranou pro zámek byl rok 1957, kdy Národní muzeum hledalo nové prostory pro své sbírky. Muzejní pracovník Otto Janka vybral Vrchotovy Janovice. Zámek získalo Národní muzeum 30. října 1957 a byl původně určen jako depozitář nábytku. „*V době převzetí zámku byla již stavba silně zchátralá, vlastně již v havarijním stavu. Most spojující nádvoří se zámkem byl pobořený. Jeho pravá poprsnice chyběla. Střechou zatékalo. Na několika místech zcela chyběla střešní krytina. Část stropu schodišťové haly – s freskami – byla zřícená. Fasády byly opadané. Na mnoha místech bylo poškozeno i obvodové zdivo. Žlaby a okapní roury byly místy zarostlé trávou, dílem chyběly.*“¹⁷ V zámku nebyla doposud zavedena elektřina a byl zcela zničený vodovod. Všechny přízemní prostory byly poškozeny vlhkostí. Z důvodů ochrany sbírek byla navezena na půdu západního křídla vrstva pilin, aby vlhkost neprosakovala ke sbírkám. To zapříčinilo hnilobný proces u většiny trámů a následný pád stropů v západním křídle. V červenci 1958 byla zahájena celková oprava objektu pracovníky

¹⁷ *Zámecký park ve Vrchotových Janovicích*: sborník z odborného semináře konaného ve dnech 13. a 14. června 2000 v Praze a Vrchotových Janovicích. Praha, 2001, s. 15.

Národního muzea. Nejprve byla opravena střecha a poté další prostory. Také byly odstraněny některé nežádoucí přístavby a rekonstruovaná výtvarná výzdoba. Plastiky, které kdysi zdobily schodiště, byly v dobrém stavu objeveny na zámku ve Vysokém Chlumci.

Pod vedením botanika Josefa Nitky v roce 1958 započaly první záchranné práce v parku. Průběžnou údržbu parku poté zajišťovali občané Janovic. V 60. letech docházelo v parku k mnoha krádežím rostlinného materiálu.

I.2 Sidonie Nádherná z Borutína

I.2.1 Dětství a rodina

Začátkem prosince 1885 se v Janovicích odehrála velká radostná událost, po starším synu Janovi, celým jménem Jan Karel Ludvík Sidonius Adalbert Julius Otmar Maria (1884–1913), se Amelii Klein svobodné paní z Wiesenbergu (1854–1910) a baronu Karlu Ludvíkovi Nádhernému (1849–1895) narodila dvojčata. Stalo se tak 1. prosince 1885, kdy na svět přišel Karel Maria Ludvík Hubert Adalbert (1885-1931) a Sidonie Amalie Wilhelmine Caroline Julie Maria svobodná paní Nádherná z Borutína (1885-1950). Tímto dnem začíná život jedné z nejzajímavějších šlechticů v českém povědomí. Jak uvádí Alena Wagnerová, nejstarší z rodu Nádherných byl mlynář na Příbramsku. Prvním zmiňovaným předkem z rodu Nádherných byl Martin Nádherný, jenž měl dva syny, kteří položili základ dvěma rodovým větvím. Jan, vnuk Martina Nádherného, odešel během napoleonských válek do Prahy, zde zbohatl z obchodu se železným zbožím. Na panství v Kamenici nad Lipou postavil železárnou s vysokými pecemi, poté nechal postavit i další hutě (Žďár nad Sázavou, Zavěšín). Peníze, které vydělal, investoval do koupě pozemků. Jan Nádherný také značnou část financí věnoval pro sociální potřeby chudiny, financoval nové objevy a výzkumy. Za tyto zásluhy byl v roce 1838 povýšen do šlechtického stavu. Je tedy zřejmé, že rod Nádherných nikdy nepatřil ke staré české šlechtě. První šlechtic byl Jan Nádherný, dědeček Sidonie. Ani druhá větev rodiny nezůstala v ústraní. Bratranec Jana, Ignác Nádherný, působil jako profesor na lékařské fakultě pražské univerzity a ředitel medicínsko-chirurgických studií v Čechách. Byl uznávanou lékařskou autoritou, která se zasadila o povinné očkování v Čechách, ale také o zlepšování hygieny. Od roku 1823 působil Ignác Nádherný jako rektor Karlo-Ferdinandovy univerzity. Otec Sidonie pocházel z rozvětvené rodiny. Narodil se jako nejmladší syn, měl čtyři sourozence (Jan, Otmar, Emil, Viktorie). Jeho bratři si rozdělili rodinný majetek a Karla vyplatili částkou 210 000 zlatých. Díky této částce si koupil roku 1879 panství Vrchotovy Janovice a ihned se přestěhoval.

Stejně jako vzestup rodiny Nádherných byl i vzestup rodiny Kleinů velmi rychlý. Dědeček Amélie, Johann Friedrich Klein, vedl se svými syny velice skromný život v Jeseníkách. Roku 1847 založili jeho synové firmu Bratři Kleinovi, která se podílela na výstavbách silnic, mostů, železnic atd. Otec Amélie, Albert Klein žil ve Vídni, kde vybudoval

sídlo firmy. Za své dílo při výstavbách silnic a železnic obdrželi bratři Kleinové roku 1859 šlechtický titul svobodných pánů.

Dětství všech tří dětí bylo velice radostné. Vyrůstaly společně v prostorách, které Vrchotovy Janovice nabízely. Hrály si spolu v zámku, zámeckém parku, ale také se spolu vzdělávaly, což bylo pro Sidonii velice přínosné. O rok starší bratr Johannes se pro Sidi brzy stal vzorem. Jejich rodiče byli velice chápaví a hlavně milující. Byli s dětmi častěji, než bylo tehdy zvykem. Ačkoliv měly děti chuť, jejich matka s nimi trávila spoustu času, což jí bylo často vyčítáno. Všechny děti vyrůstaly ve velice kulturně a jazykově rozvinutém prostředí. S rodiči mluvily německy, s chůvou anglicky a se služebnictvem česky. Sidi slýchávala češtinu od útlého dětství, přesto píše v dopise Wagnerovi, jak miluje každý jazyk natolik, že ho nechce zničit svojí nedokonalostí, a proto píše raději německy. Od dětství byli všichni sourozenci vedeni k poslušnosti, dobrým mravům, ale například i ke sportu. Jejich otec vynikal v jízdě na koni, naučil je bruslit, plavat a potápět se. *„Baron s dětmi občas sám vyváděl žertovné kousky; například zapálil, navzdory barončiným protestům, při večeři na talíři papíry, v nichž byly předtím zabalené laskominy, a k radosti dětí tak na jídelním stole rozpoutal malý požár...“*¹⁸O děti se starala anglicky mluvící chůva, Irka Mary Cooneyová, děti ji říkaly May-May. Pro děti byla autoritou, vychovávala je podle anglického stavovského vzoru (potlačovat city a emoce a vždy se chovat korektně).

I.2.2 Dospívání a dospělost

Sidoniin bezstarostný život skončil bezpochyby rokem 1913. Dne 28. května spáchal její starší bratr Johannes (Jan)¹⁹ sebevraždu. Od roku 1909 se na něm začínal podepisovat život, který vedl, a sužovala ho pohlavně přenosná příjice (syfilis). *„V roce 1912 byla latentní fáze Janovy nemoci zřejmě u konce... Vánoce strávili sourozenci společně, ale ne v Janovicích, nýbrž v Oberammergau, od začátku roku 1913 žil Johannes v soukromém penzionu v Mnichově,“* kde nakonec i zemřel. Zprávu o bratrově smrti obdržela baronka v Paříži. Smrt baronku velice poznamenala, ke svému o rok staršímu bratru Johannesovi chovala velmi silné city a vzhlížela k němu. Po smrti Jana se stalo hlavou rodiny barončino

¹⁸ WAGNEROVÁ, A. – KRAUS, K. – JACOBSENOVÁ, M. *Sidonie Nádherná a konec střední Evropy*. Praha, 2010, s. 31.

¹⁹ Dále již jen Johannes.

dvojče, bratr Charlie (Karel)²⁰. „*Jako představitel rodiny má Charlie nyní i práva a povinnosti vůči Sidonii. Od něj například potřebuje Sidonie svolení k uzavření manželství.*“

Tři měsíce po bratrově smrti (8. září 1913) se Sidonie setkala v kavárně Imperial ve Vídni se vzdáleným příbuzným, Maxem Thun-Hohensteinem. Téhož dne v téže kavárně poznala i známého vídeňského kritika Karla Krause. Setkání se stalo pro Krause i Sidi osudovým. Sama Baronka se později vyjadřuje o mnoha podobnostech Karla Krause a jejího zesnulého bratra Johannese. Zmiňovaná podobnost ji na Krausovi velice přitahovala. Sidonie, ač silně poznamenaná smrtí bratra, nachází velikou oporu v Karlu Krausovi a jejich přátelství vydrží až do jeho smrti v roce 1936.

Setkání s Krausem bylo pro Sidonii natolik význačné, že uvažovala i o sňatku s ním. S možným sňatkem nesouhlasil například i Rainer Maria Rilke. Dne 21. února 1914 odeslal baronce dopis, ve kterém ji varuje před svazkem s Krausem a poukazuje na nepřekonatelné rozdíly mezi nimi. Můžeme se jen domnívat, zda dopis měl poukazovat na Krausovo židovství, či na to, že by baronka ztratila svou identitu, nebo jestli šlo o způsob žárlivosti a projev citů Rilkeho k Sidonii.

Dne 26. prosince 1919 se baronka opět setkává s hrabětem Maxem Thun-Hohensteinem. Od jejich předchozího setkání uběhlo šest let. Již tři dny od tohoto setkání baronku hrabě navštívil v Janovicích na zámku. Sidonie se rozhodne za hraběte provdat. Ke sňatku došlo roku 1920, a to i přes nelibost rodiny i Karla Krause. Sňatku se neúčastnil nikdo z rodiny, konal se v klášteře Heiligenkreuz u Badenu, svědky jsou vrátný kláštera a kostelník.²¹ Proslýchalo se, že hrabě byl poněkud „výstřední“. Max Thun, promováný absolvent medicíny a sportovní lékař, byl velmi nekonvenční ve svém bádání o pohybovém ústrojí. Výsledky svých výzkumů demonstroval na veřejnosti s pomocí opic a v poloze na čtyřech předváděl chůzi různých zvířat. Nicméně nikdo zatím netušil, že se jednalo o psychickou poruchu, která ho dostala do psychiatrického ústavu ve Vídni. Manželství (po několika barončiných útěcích, například do Janovic) končí fiaskem. Sidonie se „*bojí svého muže a jeho nevypočitatelnosti. 19. prosince si z pražského manželského bytu odnese věci a nazítří odjede do Vídně, kde si najme byt. Tam pozve o Štědrém večeru Karla Krause.*“²² Svého manžela již Sidonie neviděla, ačkoli k rozvodu došlo až po dvanácti letech

²⁰ Dále již jen Charlie (oslovovala ho takto Sidonie).

²¹ WAGNEROVÁ, A. – KRAUS, K. – JACOBSENOVÁ, M. *Sidonie Nádherná a konec střední Evropy*. Praha, 2010, s. 114.

²² Tamtéž, s. 115.

odloučení. Max Thun v roce 1935 umírá ve Vídeňském ústavu pro choromyslné. V životě baronky šlo nakonec o jedinou uskutečněnou svatbu.

Po smrti obou rodičů i staršího bratra Johannese se sourozenci Sidonie a Charlie spolu radí v majetkových záležitostech. Ačkoliv ekonomická situace po válce není nejlepší, snaží se zámek co nejlépe udržovat a zvelebovat, například zkatalogizovali knihovnu a třídili a inventarizovali sbírky. Ani park nezůstal bez povšimnutí. Spoustu rad ohledně obnovy a péče parku jim poskytoval zahradní architekt a dendrolog, Camillo Karl Schneider (1876–1951), který janovický zámecký park o rozloze 15,5 ha pravidelně navštěvoval a podílel se na jeho úpravách. Díky němu vznikl v roce 1927 v zámeckém parku i rodinný hřbitov. Park byl pro Sidonii i pro Charlieho velmi důležitý. Okouznil i řadu umělců a významných osob, například Karla Krause, Reineru Maria Rilkeho, Václava Wagnera, ale také malíře Maxe Švabinského.

Po rozpadu monarchie vznikla Československá republika, šlechtické tituly byly zrušeny a z aristokratů se stali velkostatkáři. Veliká změna majetkových poměrů nastala díky pozemkové reformě (duben 1919). Ta přerozdělovala majetek šlechty o rozloze nad 150 ha zemědělské půdy, nebo 250 ha celkové půdy. Tento fakt tvrdě ekonomicky zasáhl rodinu Nádherných. Charlie musel dát k dispozici 360 ha a dva dvory (Křešice, Veselku). Sourozenci museli prodávat vzácné předměty ze zámeckého inventáře, aby panství udrželi.

Dne 18. září 1931 zemřel v Praze i druhý bratr Charlie. Po operaci slepého střeva zesnul na plicní embolii. Jako první z rodiny byl Charlie pohřben na soukromém hřbitově v zámeckém parku, zde pak našli místo posledního odpočinku i Johannes a jejich rodiče. Jejich ostatky sem nechala Sidonie převést z rodinné hrobky v Chotovinách. Baronka tak zůstala jedinou žijící příslušnicí rodu Nádherných z Borutína. Po smrti bratra převzala správu statků, ale neměla dostatek zkušeností s vedením panství. O pomoc požádala Maxe Lobkowicze. Dozor nad celým majetkem byl svěřen do rukou V. Schneidera z Roudnice, správce Lobkowiczských statků. V roce 1942 umírá i May-May, její chůva z dětství a pozdější přítelkyně. Smrtí chůvy zůstala Sidonie úplně sama, bez rodiny, bez přátel a zřejmě z těchto důvodů se snažila udržovat tak blízký vztah s Václavem Wagnerem, se kterým se setkala pravděpodobně již před rokem 1942. V roce 1948 byla falešně obviněna a byl jí zabaven veškerý majetek. Následně 10. září 1949 překročila ilegálně hranice.

Po překročení hranic si Sidonie zapsala do deníku: *„Cítím se jako znovuzrozená, jako bych měla křídla. Jakou radost mi přináší pocit svobody, svobodně mluvit, jak se mi líbí a co*

se mi líbí. Svobodná od strachu, že budu každým okamžikem uvězněna. Nepamatuji se, kdy jsem se naposledy cítila tak šťastná, ten, kdo nezažil metody komunistů a nacistů, může stěží pochopit, jak nesmyslný může být život a jak hluboce může člověk trpět.“²³

V květnu 1950 jí byla diagnostikovaná rakovina plic, umírá na svou celoživotní vášeň – cigarety. Poslední z rodu Nádherných, Sidonie Amalie svobodná paní Nádherná z Borutína, zemřela dne 30. září 1950 v Harefieldu v Anglii. Její tělo bylo pohřbeno na venkovském hřbitově v Denhamu. Do svých milovaných Vrchotových Janovic se již živá nevrátila. 25. května 1999 byly převezeny její ostatky na janovický zámecký hřbitov v parku, kde našla konečně odpočinek, spolu se svými milovanými.²⁴

²³ VACULÍK, P. Komunistická perzekuce šlechty. Praha 2004. s. 102.

²⁴ Sidonie Nádherná. Wikipedia: the free encyclopedia. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2015-06-18]. URL: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Sidonie_Nádherná>

I.3 Václav Wagner

I.3.1 Dětství a rodina

Václav Wagner se narodil do rodiny vrchního finančního komisaře Roberta Wagnera. Rodiče se potkali v Pacově. Zdena Wagnerová, rozená Fisherová, vyrostla tamtéž. Díky povýšení Roberta Wagnera se celá rodina odstěhovala na Bukovinu do Cimpulungu, kde se 7. listopadu 1894 narodil Václav Wagner. Rodina se často stěhovala, roku 1895 do Itzky (dnes Itcani v Rumunsku) a roku 1898 do Berhomethu (dnes Berehomet na Ukrajině). Toto bylo poslední místo, kde byla rodina pohromadě, následující rok otec zemřel.²⁵ Po smrti otce se pětiletý Václav se svou matkou přestěhoval do jejího rodného města, kde od roku 1900 navštěvoval místní školu. Wagnerova rodina byla po smrti otce velice chudá, dokonce byla zproštěna placení školného za malého Václava. Se svou matkou měl Wagner nevídaný vztah, od smrti jeho otce mu věnovala veškerý čas a nikdy se již znovu neprovdala. Žil s ní v Praze až do její smrti v roce 1940.

Wagner se narodil do rodiny, ve které se „muzicírovalo“, a od dětství se věnoval hře na klavír. Ta ale nebyla jeho jedinou vášní. Měl rád poezii, a dokonce ji sám i psal. Byl nadaný a velmi inteligentní. Po absolvování základní školy, s výbornými výsledky, studoval na klasickém gymnáziu v Táboře. Zde se začala profilovat jeho budoucí kariéra. V pouhých 14 letech pomáhal v místním muzeu učitelům Alexandru Josefovi Bernardovi²⁶ a Josefu Vycpálkovi²⁷.

I.3.2 Dospívání a dospělost

V roce 1912 úspěšně zakončil gymnázium a nastoupil do Prahy na Filosofickou fakultu Karlo-Ferdinandovy univerzity. Proto se s matkou přestěhovali do Prahy. Bydleli na Královských Vinohradech, zprvu v Šumavské ulici (čp. 1063), později v roce 1915 se usadili v Máchově ulici (čp. 439), kde měli pronajatý třípokojevý byt. Jejich finanční situace nebyla šťastná, a tak až do Wagnerova nástupu do památkového úřadu, část bytu pronajímali studentům.²⁸ Na univerzitě navštěvoval klasickou archeologii a dějiny umění. Nicméně jeho okruh zájmu byl mnohem širší, kromě archeologie se zajímal také o studium jazyků či

²⁵ VOJTKOVÁ, J. *Václav Wagner - ochrana památky jako uměleckého díla*. Olomouc, 2012. s. 4.

²⁶ Alexander Josef Bernard (1859–1912), pedagog, autor a překladatel publikací z oboru přírodních věd.

²⁷ Josef Vycpálek (1847–1922), pedagog, muzikolog, sběratel lidových písní.

²⁸ WAGNER, Václav. *Umělecké dílo minulosti a jeho ochrana*. Praha. 2005. s. 93.

filosofii. Velice rád navštěvoval přednášky profesorů Karla Chytila²⁹ a Hynka Vysokého³⁰. Díky zrakovému postižení, kterým trpěl (silná krátkozrakost), nebyl odveden do 1. světové války. Roku 1917 úspěšně zakončil svá studia na české univerzitě. Složil rigorózní zkoušky z dějin umění a klasické archeologie a obhájil svou disertační práci „*Očištění Oresteiovo v řeckém umění výtvarném*“. V práci byla patrná fascinace antickým uměním. Dne „27. ledna 1917 byl provolán v aule Karolina na doktora filozofie.“³¹ Po úspěšném absolvování filozofické fakulty se Wagner přihlásil i na Právnickou fakultu. Díky svým mimořádným studijním výsledkům byl bezvýhradně přijat, ale své studium nedokončil. K tomuto studiu nejsou žádné dochované zmínky s výjimkou potvrzení o zapsání mezi řádné posluchače.³²

Své první zaměstnání vykonával v Archeologickém ústavu české univerzity u prof. Vysokého a setrval zde do konce dubna 1918. Následně nastoupil do Waldesova muzea³³, kde působil pouze jeden rok. „*V obou případech se však jednalo o práce výpomocné, které nemohly Wagnera uspokojit ani odborně, ani-existenčně.*“³⁴

Zvrat ve Wagnerově kariérním životě nastal v lednu 1919, kdy mu dne 11. ledna přišel dopis od Luboše Jeřábka, přednosta nově vzniklého Státního památkového úřadu. Obsahem dopisu byla nabídka zaměstnání.³⁵ Již v únoru 1919 nastoupil jako praktikant neboli úředník čekatel do Státního památkového úřadu v Praze a setrval zde až do svého penzionování. Z praktikanta se během roku vypracoval na konceptního úředníka, později na vrchního komisaře a od roku 1938 působil jako rada správní osvětové služby.

Kromě kariéry v památkovém úřadě rozvíjel i kariéru učitelskou. V lednu 1921 ministerstvo školství a národní osvěty, na návrh Wagnerova bývalého profesora Karla Chytila, pověřilo Wagnera vyučováním ochrany historických a uměleckých památek. Od ledna 1921 působil jako lektor nauky o ochraně historických a uměleckých památek na Karlově univerzitě.³⁶ Od dubna roku 1921 do listopadu 1939 (uzavření českých vysokých škol) přednášel na české univerzitě. Po uzavření vysokých škol se začal naplno věnovat

²⁹ Karel Chytil (1857-1934), pedagog, historik umění, muzejník.

³⁰ Hynek Vysoký (1860-1935), pedagog, univerzitní profesor archeologie a klasické filologie.

³¹ WAGNER, Václav. *Umělecké dílo minulosti a jeho ochrana*. Praha. 2005. s. 93.

³² Tamtéž, s. 94.

³³ Waldesovo muzeum – založeno Jindřichem Waldesem v roce 1916 v Praze, muzeum šatních spínadel celého světa, pod produkcí firmy Koh-i-noor Waldes.

³⁴ WAGNER, Václav. *Umělecké dílo minulosti a jeho ochrana*. Praha. 2005. s. 93.

³⁵ Tamtéž.

³⁶ KÁBOVÁ, H. *Památkář Václav Wagner*. Akademický bulletin: Oficiální časopis Akademie věd ČR. 2004, s. 23.

záchraně sbírek, které byly v ohrožení. Řeč je hlavně o zvonech, které měly být přetaveny a použity pro válečné účely, ale také o jiných kovových předmětech (např. pomníky). Všechny tyto předměty měly být postupně odváženy do Německa a tam přetavovány. Wagnerovi se však podařilo nejhodnotnější zvony zachránit před odvozem za hranice. Většina zvonů, které byly přetaveny, byla z období první republiky.

V roce 1940 mu ze života odešla pro něj nejdůležitější žena – jeho matka. V rodném Pacově pro ni nechal vystavět rodinnou hrobku.

Od června 1940 byl přednostou Státního památkového úřadu, ovšem „*dne 14. února 1942 byl Wagner zbaven vedení a správy úřadu. Do čela byli dosazeni Wagnerovi současníci a bývalí kolegové německé národnosti.*“³⁷

Od roku 1944 fungoval také jako informátor skupiny R3.³⁸ Těžiště jeho úkolu byla evidence nacisty rozkradených českých uměleckých děl. Později také informoval československou exilovou vládu v Londýně o českém kulturním životě.³⁹

V květnu roku 1945 byl Wagner pověřen vedením památkového úřadu. Dne 20. března 1948 byl ze zdravotních důvodů z této funkce odvolán. Měl 13 dioptrií a na pravé oko téměř neviděl. Od roku 1946 byla památkovému úřadu postupně odebírána privilegia rozhodování při zajišťování historických objektů před krádežemi a rabováním. Dne 16. května 1946 vznikla Národní kulturní komise, která měla na starost rozhodování o osudech znárodněných hradů a zámků. Vznikem této komise přišel Státní památkový úřad o zbytek privilegií. V roce 1947 byl Wagner obviněn z kolaborace s Němci. Předpokládá se, že za tímto obviněním stál Cyril Merhout⁴⁰, který dlouhá léta zápasil s Wagnerem o vedení památkového úřadu. Merhout vznesl vážné a urážející obvinění ve dvou člancích časopisu „*Malostranská kronika*“. Jelikož se Ministerstvo školství a osvěty Wagnera odmítlo oficiálně zastat, musel se hájit sám prostřednictvím soudu. Merhout navrhl Wagnerovi řešení. Využil jeho finanční tísně. Dvacetitisícová pokuta, která mu hrozila, mu byla odpuštěna, díky stykům Merhouta na ministerstvu. Wagner se po komunistickém převratu, tzv. „*Vítězném únoru*“, stal nepohodlným.⁴¹

³⁷ WAGNER, Václav. *Umělecké dílo minulosti a jeho ochrana*. Praha. 2005. s. 96.

³⁸ Odbojová skupina známá také pod názvem Rada tří. Působila mezi léty 1944 a 1945. Vznikla spojením odbojových skupin: Petiční výbor Věrní zůstaneme (PVVZ) a Obrana Národa.

³⁹ VOJTKOVÁ, J. *Václav Wagner - ochrana památky jako uměleckého díla*. Olomouc, 2012. s. 7.

⁴⁰ Cyril Merhout (1881-1955), kulturní historik, památkář, publicista.

⁴¹ WAGNER, Václav. *Umělecké dílo minulosti a jeho ochrana*. Praha. 2005. s. 97-100.

Začátkem roku 1948, z pověření Ministerstva kultury a osvěty, vycestoval za účelem identifikace rekvírovaných zvonů do zvonových skladišť v severských zemích a v Hamburku.⁴² Již 20. března 1948 byl zproštěn funkce přednosta památkového úřadu. Sled těchto velice nepříjemných událostí znamenal pro Wagnera zhoršení jeho už tak chatrného zdravotního stavu. I přes svůj zdravotní handicap stále vyučoval ochranu hmotných památek na Karlově univerzitě.

Dne 16. srpna 1948 byl zatčen Státní bezpečností a byla na něj uvalena vazba. V roce 1950 byl obžalován jako vedoucí ilegální skupiny a odsouzen za zločin velezrady a zločin vyzvědačství k odnětí svobody na šestnáct let. Po odsouzení byl Wagnerovi zkonfiskován osobní majetek včetně knihovny, která je dodnes součástí Národního muzea, některé publikace a předměty z majetku Wagnera převzalo Uměleckoprůmyslové muzeum.⁴³

I přes svůj chatrný zdravotní stav prošel nejtvrďšími komunistickými věznicemi na Mírově a v Leopoldově. Opakovaně byl z důvodu silného zhoršení zdravotního stavu operován v Brněnské nemocnici. „*Koncem padesátých let byl Wagner podmíněčně propuštěn na svobodu. Novým domovem se mu po ztrátě všeho majetku stal smíchovský ústav slepců Palata*“.⁴⁴ Václav Wagner zemřel 21. března 1962 po srdečním kolapsu a je pohřben v rodinné hrobce v Pacově.

⁴² WAGNER, Václav. *Umělecké dílo minulosti a jeho ochrana*. Praha. 2005. s. 97.

⁴³ Tamtéž, s. 103.

⁴⁴ Tamtéž.

II. Ego-dokumenty

II.1 Dopisy psané baronkou Sidonií Nádhernou

V době, kdy Sidonie píše Wagnerovi první dopis, má 57 let. Všechny dopisy jsou z doby, kdy je velice opuštěná a její jedinou oporou se stává věrný pes Bobby. Wagner je téměř o deset let mladší, je mu 48 let.

Z pohledu vnější kritiky pramene je většina těchto dopisů úhledná, ačkoli několik listů je psaných tužkou. Ty jsou velmi špatně čitelné. Dopisy jsou charakteristické tím, že baronka využívá veškeré místo na papíře, badatel musí často luštit její dopis jako hádanku a spojovat věty z pravého či levého okraje listu s větami, které jsou dokonce psány obráceně a vtěsnány mezi dataci a pozdrav. Případně text píše po stranách dopisu. Většinou jde pouze o závěrečné rozloučení nebo o drobné poznámky. V textu se vyskytuje i spousta různých oprav („škrtačů“).

Dalo by se říci, že převládajícím jazykem této korespondence je německý jazyk, ale objevují se i listy psané jednoduchou češtinou. Několik dopisů je psaných vícejazyčně. Většinou se takový případ objevuje u dopisů psaných v českém jazyce. Sidonie má pochopitelně v českém jazyce menší slovní zásobu, a tak nahrazuje některá česká slova německými. Občas jakoby zapomněla, že psala česky, a ve větě či v celém odstavci plynule pokračuje v německém jazyce. Tento fakt může svědčit o tom, že Nádherná si na rozdíl od většiny svých současníků nepoživovala koncepty dopisů. Objevuje se i několik dopisů, kde se snoubí český jazyk s jazykem německým a dokonce s jazykem anglickým, ale není jich mnoho.

Důvod, proč baronka používá raději němčinu než češtinu, je prostý, má strach, aby se nedopouštěla příliš mnoha chyb. Se svou obavou se v dopise z roku 1942 svěřuje Wagnerovi a za svou češtinu se mu také často omlouvá: „*Těšila jsem se, že jste psal česky, to mnohem raději čtu než německy; rozumím každé slovo, jenže bohužel v češtině nemohu se tak vyjádřit, jak bych chtěla, mně chybějí slova, a teprve gramatika!*“⁴⁵ Těchto, jak sama Sidonie uvádí na závěr dopisu, pár slov psaných v češtině mělo být „dobrým odpočinkem“ pro Wagnera. V dopise se také svěřuje s láskou, kterou chovala ke Karlu Krausovi: „*Přes ty roky od*

⁴⁵ Literární archiv Památníku národního písemnictví, pracoviště Staré Hrady, osobní fond Václava Wagnera, inv. č. 2502 – 2567. Dopis Sidonie Nádherné ze dne 8. srpna. 1942.

uzavření téměř nepřetržitého styku s milovaným a stylistickým umělcem Karlem Krausem, zbožňuji každý jazyk natolik, že se bráním mu ublížit“⁴⁶

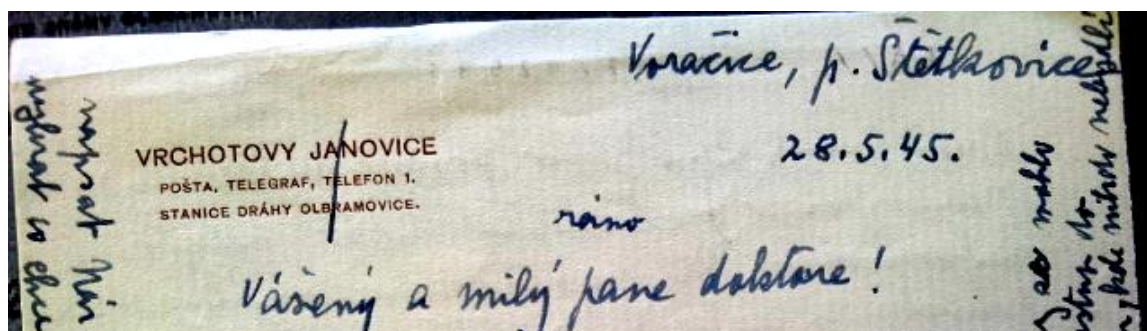
Tabulka č. 2 - Dochované dopisy, které zaslala Sidonie Nádherná Václavu Wagnerovi mezi léty 1942-1949

Rok	německy	česky	Kombinovaně
1942	19	0	
1943	34	0	
1944	13	0	
1945	10	2	2
1946	0	4	2
1947	4	6	1
1948		1	
1949		1	
bez datace	5	0	
Celkem	109		

Většina korespondence je psaná na oficiálním papíře, tudíž je každý list z jedné strany v pravém horním rohu opatřen hlavičkou (Vrchotovy Janovice, pošta, telegramy a telefony, stanice Olbramovice). Sidonie tento papír používala i poté, co byla v roce 1944 donucena opustit zámek. V té době je hlavička vždy přeškrtnuta a nahrazena ručně dopsanou (Voračice, p. Štětkovice). Většina dopisů je i opatřena datem, pouze čtyři dopisy jsou nedatované.

⁴⁶„Durch meinen jahrelangen, fast ausschliesslichen Verkehr mich dann in die Sprache verliebten und unvergleichlichen stilistischen Künstler Karl Kraus verehere ich jede Sprache so sehr, dass es mir mehr tut, sie zu verletzen.“ Literární archiv Památníku národního písemnictví, pracoviště Staré Hrady, osobní fond Václava Wagnera, inv. č. 2502 – 2567. Dopis Sidonie Nádherné ze dne 8. srpna. 1942.

Příloha č. 1 - Sidonie Nádherná Václavu Wagnerovi, hlavička dopisu

II.2 Deník Václava Wagnera

Václav Wagner byl člověk s mírným sklonem k puntičkářství a s velkou mírou pečlivosti. Byl to bezpochyby člověk velice vzdělaný a to je patrné i z jeho vedení deníku. Bohužel se korespondence, kterou odeslal baronce Nádherné, nedochovala, proto má badatel k dispozici pouze tři koncepty jeho dopisů. Wagnerovy koncepty jsou velmi úhledné, písmo má stejný sklon a ani v konceptech se nevyskytuje příliš oprav. Ačkoli se jeví Wagnerovo písmo krásným a čitelným s přesnými tahy, tak je velmi náročné na čtení.

Další pramen, ve kterém můžeme nalézt reflexi jejich vztahu, je již zmíněný Wagnerův deník. Václav Wagner si psal deníky již od začátku 20. století. Pro potřeby této práce bylo nutné využít deníky od roku 1942, posledním deníkem uloženým v archivu Památníku národního písemnictví v Praze je deník z roku 1945. Prostudování Wagnerova deníku nepřineslo příliš mnoho informací týkajících se baronky Nádherné. V textu je velice málo odkazů vedoucí k Vrchotovým Janovicím nebo přímo k osobě baronky. Nicméně se z tohoto pramenu dá usuzovat, jaká byla Wagnerova povaha. Všechny záznamy jsou pečlivě označeny datací a místem, kde se Wagner zrovna pohyboval. V denících z let 1942, 1943, jsou záznamy spíše krátké, od roku 1944 se Wagner více rozepisuje. Sám o sobě ve svých denících mluví ve třetí osobě, v tzv. er-formě. Pro badatele je velmi obtížné rozluštit všechny zkratky v jeho zápisech. Nepoužívá celá jména, často pouze iniciály či označení, např. „a on také přijel.“

III.1 Majetek rodu Nádherných z Borutína odrážející se v korespondenci

III. 1.1 Zámek

Jak již bylo v úvodu napsáno, nejvíce vzájemné korespondence si oba aktéři vyměnili v souvislosti s opravami zámku. Nádherná se často s Wagnerem radila o přestavbách. Také jej žádala o cenné rady, týkající se možných restaurování částí zámku, například balkónu či kaple. V dopise z 25. ledna 1942 se s Wagnerem radí, jak připravit pro kameníka návrh obnovy balkónu. Dotazuje se, zda by nemohl památkový úřad přispět finanční částkou na opravy. Kromě historických přestaveb se táže i na věci kolem chodu zámku či kaple. Případně, v prosinci 1942, žádá Wagnera o radu ohledně varhan, které jsou poškozené. Ačkoliv si Sidonie již našla opraváře, nechce nic podniknout bez schválení a názoru Wagnera. Z tohoto dopisu je zřejmé, že si Nádherná Wagnera velice vážila. Sidonii naplňuje i to, že Wagner se v její společnosti a v okolí, které tolik miluje, cítí dobře. *„Dělá mě šťastnou, že Janovice milujete a že se zde cítíte jako doma; doufám, že mi to dokážete a na podzim nás tak jako dříve navštívíte.“*⁴⁷ Úryvek je z korespondence do roku 1943. Ta je plná optimismu a plánů na zvelebení zámku. S postupující válkou je Sidoniin optimismu nahrazen smutkem a silnou nelibostí k nové politické situaci.

V červenci 1943 se v dopisech objevuje první zmínka o plánovaném vystěhování (pro zřízení největšího vojenského cvičiště SS v Čechách). Sidonie se zmiňuje o první etapě vystěhování okolních vesnic. Velmi barvitě líčí, jak se lidé bojí, co přijde, kam půjdou a že nikdo neví, co si má s sebou vzít. Vystěhování Vrchotových Janovic je naplánováno na konec února. Dne 8. ledna Sidonie píše: *„Do konce února musí celá populace opustit Janovice.“*⁴⁸

Již v září roku 1939 bylo skupinou vojenských a hospodářských expertů navrženo vybudování cvičiště zbraní SS v oblasti jižně od Prahy. Cvičiště SS se mělo rozkládat na ploše o rozloze asi 60 000 hektarů (konečné rozhodnutí činilo 44 000 hektarů) v oblasti mezi řekami Vltavou a Sázavou a pro jeho realizaci bylo nutné přesídlit tamní obyvatelstvo. Podle

⁴⁷ *„Es macht mich glücklich, dass Sie Janovice lieben u. sich hier zu hause fühlen; ich hoffe, dass Sie es mirbeweisen werden u. im Herbst so oft als irgend möglich uns besuchen werden.“* Literární archiv Památníku národního písemnictví, pracoviště Staré Hrady, osobní fond Václava Wagnera, inv. č. 2502 – 2567. Dopis Sidonie Nádherné ze dne 8. srpna 1942.

⁴⁸ *„Bis Ende Februar muss die gesamte Bevölkerung Janovice verlassen haben.“* Literární archiv Památníku národního písemnictví, pracoviště Staré Hrady, osobní fond Václava Wagnera, inv. č. 2568 – 2613. Dopis Sidonie Nádherné ze dne 8. ledna 1944.

expertů bylo území „vzhledem ke svým výškovým rozdílům, rovinatým partiím a lesům vhodné k vojenským účelům... a svrchovaných způsobilé nejen k výcviku dělostřelectva, nýbrž i motorizovaných jednotek“. Komise se také domnívala, že by „za cíle leteckých zbraní mohlo sloužit i množství tavných rybníků“⁴⁹, protože podle úbytku vody v rybníce lze záhy rozeznat sílu zbraní. Celkové území, určené pro cvičiště SS, zahrnovalo okresy Tábor, Benešov, Sedlčany. Hranice byla tvořená, jak již bylo řečeno, řekou Vltavou na západě, na severu úsekem silnice Benešov-Týnec-Kamenný Přívoz-Sázava, na východě železniční tratí Tábor-Votice-Benešov-Praha a silnicí Lichovy-Dublovice-Sedlčany na jihu. Jak hovoří ve své knize „Cvičiště Benešov – vstup zakázán“ inženýr Petr Kos, zřízení cvičišť na území protektorátu bylo zásadním krokem pro podrobení si českého národa a zbavení ho svobod a jeho kultury. Velitelství cvičiště sídlilo od podzimu 1943 na zámku Konopiště. Velení měl na starost generálmajor zbraní SS Alfred Karrasch. Na území cvičiště probíhal výcvik tankových granátníků, dělostřeleckých oddílů, průzkumné roty, gestapa i protitankových jednotek, ty sídlily ve Vojkově a Vrchotových Janovicích, dále taky na Kosově Hoře, Křenovicích, Ratměřicích aj.

Místo pro tento výcvikový tábor nebylo vybráno náhodně, krom dobrých podmínek k výcviku, které toto území nabízelo, zde byla další možnost pro německou germanizační politiku. V této oblasti žilo asi 30 000 Čechů a pouze zhruba 400 Němců. Převažovalo zde zemědělství nad průmyslem. Zřízením výcvikového areálu zde došlo k dalšímu oslabení českého národa.

Vystěhování mělo celkem 5 etap a zahrnovalo 65 obcí včetně Vrchotových Janovic. 1. etapa vystěhování byla již do 15. září 1942, 2. a 3. se uskutečnila v roce 1943 k 1. dubnu a 31. prosinci, 4. etapa byla provedena do 31. října 1943 a poslední 5. etapa vystěhování, kam náležely i Vrchotovy Janovice, měla být provedena do roku 1944. „Paradoxně se celé opatření opíralo o právní základ, o dosud platný československý zákon č. 125 z roku 1927, který státu dával právo vyvlastňovat půdu pro vojenské objekty a cvičiště. Himmler navíc na budoucí vojenský výcvikový prostor rozšířil platnost i podobně znějícího německého zákona z roku 1935, jenž usnadňoval usídlování Němců na cizím území.“⁵⁰

Sidoniiny obavy, které vyjadřuje v dopisech na začátku roku 1943, se potvrdily. V říjnu píše Wagnerovi, že již nemá žádné služebnictvo. Všechny tři dívky, které byly u ní ve službě, musely odejít do továrny na munici ve Vlašimi. Ve stejnou dobu ze zámku odešel

⁴⁹ ROBEK, A. *Lidé bez domova*. V Praze, 1980. s. 18.

⁵⁰ WAGNEROVÁ, A. – KRAUS, K. – JACOBSENOVÁ, M. *Sidonie Nádherná a konec střední Evropy*. Praha, 2010, s. 142.

i kuchař, který se chtěl oženit. Sidonie tak zůstala v zámeckých prostorách naprosto sama. Je zřejmé, že to pro baronku byla velice nepříjemná situace. Wagnerovi se s tímto problémem svěřuje v několika dopisech a doufá, že jí pomůže do služby někoho najít. Od 6. října 1943 u ní slouží teprve 14letá dívka. Ač si jí baronka velice váží, raději by u sebe měla někoho staršího.

V dalším z dopisů začíná být patrná barončina nejistota. Jistě si kladla otázky: Co dál? Co budu dělat? Kam půjdu? Co bude s mým majetkem? Na poslední otázku dostala již na konci roku 1943 odpověď. *„Od té doby, co jsme se neviděli, byla polovina mých majetků zabavena. Nejprve nám byly odebrány dvory, potom lesy, rybníky, takže už nebudu nikdy více smět lovit své kapry a nyní se jedná o následující: pan Mikeš, Němec (sudetský) s panem Babenavatem, který řídil přebírání a všechno SS, mi řekl, že on bude prosazovat, aby zámek byl považován za muzeum a já zde mohla po dobu svého života zůstat a zámek a park spravovat.“*⁵¹

Sidonie uvažovala i o možnosti, že na zámku zůstane. Měla za to, že svůj majetek nejlépe ochrání, pokud mu bude na blízku. Snaží se tedy zjistit více informací, ale úředníci kolem možnosti jejího pobytu na zámku velmi mlží. Nejsou jí schopni říct, jak bude nakládáno s hmotným majetkem uvnitř zámku, dokonce, ani zda v zámku všechno zůstane. V rozhovorech, které popisuje v dopise z října 1943, je patrné, že úředníci nebyli schopni odpovědět ani na otázku, jaké bude mít pravomoci sama baronka, pokud se rozhodne na zámku zůstat. Její podmínkou bylo, aby vše na zámku zůstalo tak, jak je, a také aby byl vytvořen inventář vnitřního vybavení, který by jí zaručil vlastnické právo k vybavení zámku.

Odpovědi na své otázky a podmínky dostávala pouze neúplné, útržkovité, vždy se stejným dovětkem: „vše je v rukou vůdce“.

Rozhodnutí komise padlo, zámek bude v rukou Říše, ale jeho inventář patří Nádherné. Ač byl její majetek vyvlastněn, vnitřní vybavení s výjimkou tří dřevěných soch na schodišti a oltáře v kapli, byl stále jejím majetkem. Mobiliář zámku byl uskladněn v nedaleké stodole, kde byl soustavně rozkrádán. Honosnější kousky (porcelán, sklo apod.) již dříve nechala odeslat svému bratranci Ervínu Nádhernému do Chotovin. Tímto začalo pro Vrchotovy Janovice smutné období.

⁵¹ „Seit wir uns nicht gesehen haben, ist mir die Hälfte meines Besitzes genommen worden. Zuerst nahm war die Höfe, dann die Wälder, dann die Teiche, es dass ich nicht einmal mehr meine Kanpfen ausfischen durfte, und jetzt handelt es sich um Folgendes: herr Mikesch, ein deutscher (Sudeten) Herr vom Dabenavat, der die übernahmen leitet, und alles der SS übergibt, sagte mir, er werde durchsetzen, dass das Schloss als Museum betrachtet werden soll und das ich lebenslänglich hier bleiben soll um Schloss und Park zu verwalten.“ Literární archiv Památníku národního písemnictví, pracoviště Staré Hradky, osobní fond Václava Wagnera, inv. č. 2502 – 2567. Dopis Sidonie Nádherné ze dne 6. října 1943.

Otázka, která Sidonii trápí, je, kde se bude nacházet vojsko a zda bude ubytované v areálu zámku. Proto na konci roku 1943 píše dopis do Benešova. O pár dní později přijde odpověď: „*V reakci na místní psaní z 18. prosince 1943 informuji, že otázka ubytování vojsk v Janovickém zámku je stále nejasná. Správa požaduje, aby byl zámek obsazen vojáky, ale rozhodnutí v této věci musí přijít a doposud nedorazilo z Berlína.*“⁵² V další části poručík SS nabádá Sidonii k tomu, aby rozhodnutí o bydlení na zámku zvažila sama, vzhledem k nejasnosti celé situace.

„*Vzhledem k umístění uměleckých věcí v zámku, které je pravděpodobně vyloučeno, protože zámek jako všechno tady je ve vlastnictví SS, resp. říše, ... bydlení zde nepřipadá v úvahu.*“⁵³

V roce 1944 došlo k události, ze které měla Sidonie veliký strach. Musela se vystěhovat z Janovic. Šlo o poslední fázi přípravy cvičiště SS. Sidonie má starost o svůj majetek: „*Od svého narození tady žiji s každým objektem, srostlá s každým kamenem, jakákoliv hrozba mě otrásá. Bylo přece vždy mým úsilím, nám zde zachovat veškerou krásu a to zůstalo mým jediným cílem... A v tomto uzavřeném světě padá slovo: SS a Hitlerjungend!!...*“⁵⁴ Dne 28. března 1944 byl celý majetek rodiny Nádherných z Borutína předán vysídlovací kanceláři. Zpráva o předání majetku má v sobě i pasáž o ochraně zámku i parku památkovým úřadem.

Baronka se musela poprvé od svého narození přestěhovat. Ze svého milovaného zámku, ze svého útočiště, a jak trefně píše Robert Sak a Zdeněk Bezecný ve své knize, i ze svého „Rajského ostrova“.

Na jaře 1944 nuceně přesídlila do pronajaté místnosti, bez vody a koupelny, na statku ve Voračicích. Odkud také Wagnerovi píše: „*Měla jsem sen znovu vidět moje Janovice, tak jak to bylo kdysi, budete mým největším pomocníkem, ani se mi to nezdá nedosažitelné, když Kučera slíbil hraběti Kolowratovi, že armáda brzy zmizí z Janovic. Včera, na Štědrý večer*

⁵² „*In Beantwortung dortigen Schreibens v. 18. 12. 1943 wird mitgeteilt, dass die Frage der Unterbringung von Truppen im Schloss Janowitz-Markt noch nicht geklärt ist. Die Standortverwaltung hat beantragt, das Schloss nicht mit Truppen zu belegen, jedoch ist die Entscheidung in dieser Angelegenheit von Berlin aus noch abzuwarten.*“ Literární archiv Památníku národního písemnictví, pracoviště Staré Hradky, osobní fond Václava Wagnera, inv. č. 2502 – 2567. Dopis SS – Untersturmführera (poručíka SS) ze dne 23. prosince 1943.

⁵³ „*Was das Unterbringen von Kunstsachen im Schloss betrifft, kommt das wohl nicht in Betracht, da ja das Schloss, wie alles hier Besitz der SS, resp. des Reichs, ... es komme zum Bewohnen garnicht in Betracht.*“ Uloženo tamtéž. Dopis Sidonie Nádherné ze dne 6. října 1943.

⁵⁴ „*Seit meiner Geburt hier lebend, bin ich mit jedem Gegenstand, jeden Stein so verwachsen, dass jede Bedrohung mich erzittern macht. War es doch seit jeher das Bestreben meiner selbst, uns der Erhaltung aller Schönheiten hier zu widmen und bleibt dies mein einziges Ziel... Und in diese abgeschlossene Welt fällt das Wort: SS und Hitlerjungend!!*“ Uloženo tamtéž. Dopis Sidonie Nádherné ze dne 13. března 1943.

*jsem byla u hrobu a viděla jsem jasně osvětlený každý pokoj v zámku a představte si, v nich byli vojáci, měla jsem skutečně zlomené srdce, a mohou tomu rozumět jen ti, kteří znali dům, přáli si hluboký mír.*⁵⁵

Ačkoli není tento dopis opatřen datací, můžeme určit přesné datum na 25. prosinec 1944. Díky tomuto dopisu se také dozvídáme, že Sidonie měla do uzavřeného cvičiště SS přístup. Ten jí byl dovolen zřejmě z důvodu, že jak zámek, tak i park byly pod ochranou památkového úřadu. Baronka byla velice opuštěná, byl Štědrý večer, Vánoce a ona je trávila sama, a tak navštívila rodinný hřbitov v parku, kousek od zámku. Z celého dopisu jsou patrné velice smíšené pocity, které měla, když uviděla své rodinné sídlo, kam neměla dovolen přístup, s cizími osobami uvnitř.

V obci byla zřízena opravna tanků. *„Opravují se tu tanky poškozené na frontě, jednotkám zdecimovaným „na poli cti“ se zde poskytuje krátká přestávka na zotavenou, útvary se doplňují o nově rekrutované mladé vojáky, prošlé zdejším výcvikem, různě se přeskupují a posílají zpátky na frontu. K zotavené vojákům slouží i kulturní dům s pěti sty místy: přestavěná stodola patřící původně k hospodářským budovám zámku.*⁵⁶ Kvůli velké potřebě pracovní síly na území cvičiště, zde bylo zřízeno také mnoho věznic, ale i poboček koncentračních táborů (Flossenbürg – pobočky v Bystřici u Benešova, Hradištku, Živohošti, Bukovanech, Chlumu, Křepevicích, Lešanech, Olbramovicích, také ve Vrchotových Janovicích).

Na konci druhé světové války, v roce 1945 píše baronka: *„Jsem smutná, když vidím, jak každý už se vrací, jen já tam nemohu, protože oprav je příliš mnoho.*⁵⁷ Když viděla stav svého rodinného sídla, byla přinejmenším zaskočena. Střecha byla v dezolátním stavu, ve všech místnostech chyběla kamna, kuchyň nebyla použitelná, koupelna byla rozbouraná. Tento stav nebyl způsoben pouze Němci. *„Němci, ale chránili vše, co jsem tam nechala a teď je to v největším nebezpečí, když se památkový úřad ihned nestará.*⁵⁸ Za největší škody na

⁵⁵ „*Ich sollte der Traum, mein Janovice wiederzusehen, wie es einst gewesen, sich verwirklichen, werden Sie mein grösster Helfer gewesen sein, noch erscheint er unerreichbar, wenn auch Kučera Graz Kolowrat den jetzt hier ist versprach, dan das Militär bald aus Janovice verschwinden wird. Gestern, am Weihnachts abend, was ich bei den Gräben, jeden Raum im Schloss hell erleuchtet zu sehen und sich in ihnen Soldaten vorzustellen, war ein wahrer Herzscherz den nur verstehen kann, wer des Hauses Weltferne und zeiren tiefen Frieden kannte.*“ Literární archiv Památníku národního písemnictví, pracoviště Staré Hrady, osobní fond Václava Wagnera, inv. č. 2568 - 2613. Dopis Sidonie Nádherné ze dne 25. prosince 1944.

⁵⁶ WAGNEROVÁ, A. – KRAUS, K. – JACOBSENOVÁ, M. *Sidonie Nádherná a konec střední Evropy*. Praha, 2010, s. 162-163.

⁵⁷ Literární archiv Památníku národního písemnictví, pracoviště Staré Hrady, osobní fond Václava Wagnera, inv. č. 2568 – 2613. Dopis Sidonie Nádherné ze dne 25. června 1945.

⁵⁸ Uloženo tamtéž. Dopis Sidonie Nádherné ze dne 28. května 1945.

majetku mohlo hlavně vojsko Rudé armády a později také neaktivnost památkového úřadu, který nebyl dostatečně činný a příliš dlouho otálel, než aby zámek a park ochránil. „... *Vypadá to tam ještě hůř, než po Němcích, je to taková bolest, že vůbec tam nechodím, nemohu se na to dívat. (nenávidím vojsko...)*“⁵⁹ Je zarážející, proč památkový úřad ihned nezasáhl, když šlo o významný historický objekt. Zvláště pak, když osobní přítel Sidonie Nádherné, Václav Wagner, byl od května 1945 jmenován do funkce ředitele památkového úřadu. Stály Wagnerovi v cestě snad byrokratické problémy, nebo i přes svou funkci neměl možnost konat tak rozsáhlá rozhodnutí?

Baronka ho stále prosila, aby podnikl kroky k záchraně zámku „*Zám. park je otevřen ze všech stran, r. vojáci vše zničí, nevědí, že je to chráněný. To samé v zámku.*“⁶⁰ Také neustále žádá o zplnomocnění k majetku „*Tak prosím starejte se ihned, aby neodnesli ze zámku, co tam má zůstat, ať to jde jen, když Vy – nebo nemáte-li čas – jiný pán z pam. úřadu osobně v Janovicích intervenuje. A podruhé prosím o plnou moc, abych byla oprávněna.*“⁶¹ Ani o měsíc později baronka stále nemá plnou moc a nemůže tedy podnikat kroky k záchraně zámku. „*Kdybych z vlastní iniciativy vstup zakázala nebo znemožnila, lid by se mohl zlobit na mě, kdybych to ale měla od pam. úřadu, tak jsem krytá.*“⁶² Sidonie si byla jistá, že jedinou možností k záchraně je umístění stráží v zámku, ale i v parku, a to když na zámku 29. května přistihla vojáky, jak si odnášejí okna. V celém objektu byla spousta velice starých a cenných věcí, včetně dubových oken a dveří.

Jelikož mobiliář zámku byl majetkem baronky, Němci si přivezli vlastní nábytek, kterým zámek vybavili. V červnu 1945 byl tento nábytek stále na zámku. Sidonie proto apeluje na Wagnera s prosbou na jeho odstranění, jelikož plánovala začít se základními opravami k ochraně budovy.

Další komplikací pro baronku byla skutečnost, že se po zámku a přilehlých budovách neustále pohybovalo vojsko. Ačkoli byla ze zámku vyhnána německá armáda, v roce 1945 ji vystřídala Rudá armáda a na konci roku 1945 přišli i Američané. Barončin postoj k armádě byl jednoznačný a jasný: „...*Nenávidím vojsko. Už od mládí jsem nenáviděla vše co je Militarismus a stejnokroj... Vyřešit tu otázky, aby už nikdy nebyla válka, bylo by tak*

⁵⁹ Literární archiv Památníku národního písemnictví, pracoviště Staré Hrady, osobní fond Václava Wagnera, inv. č. 2568 – 2613. Dopis Sidonie Nádherné ze dne 10. března 1946.

⁶⁰ Uloženo tamtéž. Dopis Sidonie Nádherné ze dne 26. Května 1945.

⁶¹ Tamtéž.

⁶² Uloženo tamtéž. Dopis Sidonie Nádherné ze dne 25. června 1945.

*jednoduché, kdyby na světě nikde nebylo vojska. To by byl ráj.*⁶³ I přes postoj k vojsku Sidonie konstatuje, že američtí vojáci jsou velice milí, a dokonce chtějí platit nájem. Mají veliké problémy s ruskými vojáky, kteří je nechtějí do mnoha budov, a hlavně pak do kasáren, pustit. Proto bydlí i v hospodářských budovách u zámku. Sidonie se v dopise Wagnerovi svěřuje, že by nebyla ani proti tomu, aby Američané bydleli přímo v zámku: „...*snad ale budou také bydlet v dolejších pokojích v zámku, to by nevadilo, protože by snad dali vodovod do pořádku.*“⁶⁴ Baronka sice neměla s pobytem amerických vojáků v prostorách zámku problém, ale přece jen neměla sama kde bydlet. Byla zarmoucena nad situací, ve které se nyní nacházela. „*Já jsem tak nešťastná, že jsem se nemohla vrátit ještě domů a zůstanou-li vojáci dále ve vedlejších budovách, nemám kde bydlet, nemám kde umístit lesního, správce a kanceláře, je to vše tak komplikované.*“⁶⁵

V únoru 1948 přišla nejhorší zpráva. Po únorovém komunistickém převratu, přišlo nařízení o zabavení půdy šlechtě. V tu chvíli jediná věc, na které Sidonii skutečně záleželo, nebyla realizovatelná. Pozemek zámku jí byl odebrán a rozparcelován.

III.1.2 Zámecký park

Zámecký park byl její chloubou, byla na něj obzvláště hrdá, měla v něm ráda každý strom, každou květinu a ustavičně se snažila, aby stále vzkvétal. Častokrát lákala Wagnera na procházky po parku, na kvetoucí azalky či na jaře na petrklíče. 29. března 1942 píše: „*Měla jsem radost z Vašeho milého telegramu. Ale protože dávám přednost tomu, aby park neměl zimní vzhled, dovolím si navrhnout návštěvu koncem měsíce, začíná se zelenat, ale obávám se, že do 14 dní by mohl vypadat ještě smutně. V současné době je v něm ještě stále sníh, i když už kvetou petrklíče a sněženky.*“⁶⁶ Park jí byl vším. Byla to část Vrchotových Janovic, kterou si oblíbil již její otec. Park byl oblíbeným místem dětských her sourozenců. Byl inspirací i pro její přátele. Například Karl Kraus skládal o tomto místě horlivě básně. Na mnoha dobových fotografiích je Nádherná vyobrazena při péči o park, většinou s cigaretou v ústech, která byla vždy její neodmyslitelnou součástí.

⁶³ Literární archiv Památníku národního písemnictví, pracoviště Staré Hrady, osobní fond Václava Wagnera, inv. č. 2568 – 2613. Dopis Sidonie Nádherné ze dne 10. března 1946.

⁶⁴ Uloženo tamtéž. Dopis Sidonie Nádherné ze dne 10. září 1945.

⁶⁵ Uloženo tamtéž. Dopis Sidonie Nádherné ze dne 4. února 1946.

⁶⁶ „*Freute mich sehr über Ihr liebes Telegramm. Da ich aber möchte, dass der Park nicht gar zu grünen anfängt, erlaube ich mir erst Monatsende vorzuschlagen, den nicht fürchte in 14 Tagen dürfte er noch traurig aussehen; er ist momentan noch immer nicht schneefrei, wenn auch schon auf den Wiesen Primeln und Schneeglöckchen blühen.*“ Literární archiv Památníku národního písemnictví, pracoviště Staré Hrady, osobní fond Václava Wagnera, inv. č. 2502 – 2567. Dopis Sidonie Nádherné ze dne 29. března 1942.

Na konci února 1944 musela Vrchotovy Janovice opustit. To se stalo parku osudným. Po zřízení cvičiště začal být celý park soustavně decimován. V parku „...byla rozkradena výsadba, vzácné stromy mizely v plamenech...“⁶⁷

Když na konci války Sidonie park uviděla, nestačila se divit. Stále se snažila, aby byl zakázán vstup do parku. Navíc právě přes park se dostávali zloději (často z řad vojska, ale i obyvatel Janovic) do zámku. První reflexe jejich snah na ochranu majetku před rozkrádáním je patrná v dopise z 28. května 1945. Baronka informuje Wagnera o tom, že dostala ruskou vyhlášku. „Dostala jsem včera ruskou vyhlášku, nechám to opsati a pověsiti, zároveň půjdu zejtra do Janovic, Národní výbor prý informoval tam četnictvo, tak budu vidět, co se dá dělati k ochraně.“⁶⁸ I když tato vyhláška vypadala jako řešení problému, bohužel ho nevyřešila. Vyhláška totiž nezakazovala samotný vstup do parku. „...a den co den, dnes zase, odnášejí si cizí civilní lidé jako vojáci plné náruči azalek a všeho možného.“⁶⁹ Dalším z problémů, který musela baronka řešit, byl fakt, že ruští vojáci zlikvidovali všechny brány parku. Hned následující den baronka informuje Wagnera, že byla právě v Janovicích vyvěsit vyhlášku, ale bohužel je situace nadále stejná: „Národní výbor se nestará, četnictvo nebylo informováno. Při vyvěšování vyhlášky (rusky a česky), přistihla jsem vojáky, jak právě vynášeli okna. Museli je vrátit.“⁷⁰ Ačkoli se Sidonie velice snažila ochránit park, měla mnoho překážek. Na problém vstupu do parku a scházejících dveří, vrat a zámků upozorňuje opět v dopise z 11. června. Dále poté v dopise z 25. června, kdy uvádí, že vstup do parku je nyní zhruba z deseti stran, buď schází dveře, brána, nebo přímo část plotu.

Na konci roku 1946 se snaží Sidonie do parku poslat velice schopného zahradníka (jméno bohužel nebylo nikdy doplněno), který byl kdysi zaměstnán u Rothschilda v Rakousku, ale pochází ze Sedlčanska. Píše tedy Wagnerovi prosbu, aby tohoto zahradníka doporučil a aby památkový ústav apeloval na nutnost jeho přítomnosti v zámeckém parku, hlavně z důvodu dezolátního stavu parku a záchrany zbylých vzácných rostlin.

⁶⁷ VACULÍK, P. Komunistická perzekuce šlechty. Praha 2004. s. 102.

⁶⁸ Literární archiv Památníku národního písemnictví, pracoviště Staré Hradky, osobní fond Václava Wagnera, inv. č. 2568 – 2613. Dopis Sidonie Nádherné ze dne 28. května 1945.

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ Uloženo tamtéž. Dopis Sidonie Nádherné ze dne 29. května 1945.

III.2 Finance

V červenci 1942 měla baronka finanční potíže, v dopise, který psala v noci z 21. na 22. července, se svěřuje se svým plánem na prodej rodinných šperků, také chce po Wagnerovi schůzku se znalcem obrazů. Tato schůzka měla proběhnout v tajnosti, tudíž odmítla pracovníky památkového úřadu. Sidonie se snažila ověřit pravost obrazu malíře, v dopise označeného jako V. Dyck. Můžeme se domnívat, že šlo o známého vlámského barokního malíře Anthonyho van Dycka⁷¹, a proto se snažila baronka celou událost udržet v tajnosti. Wagner měl být jejím prostředníkem, jelikož nechtěla, aby byl znám majitel obrazu, jak sama píše: *„Mohl byste se ho zeptat, aniž byste se o mě zmínil? Neboť bych nechtěla, aby byl znám majitel obrazu (můžete si myslet proč!).“*⁷² V této době ještě Nádherná netušila, jaké potíže ji čekají.

V lednu roku 1943 zasílá baronka rozhořčený dopis Berní správě v Sedlčanech. Hlavním bodem tohoto dopisu je námitka na přiznání daní. Její dopis je reakcí na zprávu ze dne 9. ledna 1943, která jí byla předložena Zemským finančním ředitelstvím v Praze. Nádherná vysvětluje, že některé z položek na seznamu jsou pro chod zámku nutné, a proto podává v 14denní lhůtě námitku pro neúplnost a vadnost revizní zprávy. *„Tyto ztráty u zámku a zámecké zahrady ve Vrchotových Janovicích odbývány jsou pouhou poznámkou, že se jedná o voluptuar⁷³ a náklady na zahradníka a služebný personál, dále za hlídání atd. se proto neuznávají, aniž bylo by uvedeno, o jaké zákonité ustanovení nebo na základě jakého právního nálezu toto stanovisko se opírá. Na základě §134 u zákona č. 76/1927 Sb. a na základě výměru Památkového úřadu v Praze, posledně ze dne 2. a 3. 11. 1942 jest zámek ve Vrchotových Janovicích jako hodnotná památka s jeho zařízeními a bohatými sbírkami podle § 20 zák. č. 81/1920 Sb. pod ochranou památkového úřadu a převzala jsem povinnost jeho*

⁷¹ Anthony van Dyck (1599-1641) – barokní malíř a grafik, vedoucím malířem královského dvora Karla I.

⁷² *„Könnten Sie ihn fragen ohne mich zu nehmen? Denn ich möchte nicht dass mein Besitz des Bildes bekannt wird (Sie können sich denken, warum!)“* Literární archiv Památníku národního písemnictví, pracoviště Staré Hrady, osobní fond Václava Wagnera, inv. č. 2502 - 2567. Dopis Sidonie Nádherné ze dne 21. července 1942.

⁷³ Voluptuar – synonymum pro Bedeutung. V překladu znamená smysl.

*pečlivého udržování a ochrany jak zámecké stavby, tak i uměleckých sbírek před každou škodou.*⁷⁴

Sidonie vysvětluje, že z tohoto důvodu musejí být v zámeckém objektu drženy nejméně dvě služebné osoby, aby zamezily případnému vloupání. Dále vysvětluje, že zámek by byl jinak obýván jen jí, majitelkou. Další osoba je nutná pro péči o sbírky. *„Náklad osobní na tyto služebné osoby, jakožto i na zahradníka tvoří ve smyslu ustanovení § 134 zák. č. 76/27 Sb. a vládního nařízení číslo 175/1927 odpočitatelné položky, stejně tak jako Památkovým úřadem v Praze za nutné a účelné uznané práce udržovací.*⁷⁵ Baronka se také odvolává, že ji v režijní zprávě nebyl citován žádný zákon ani vládní nařízení, který by odůvodnil daná stanoviska. Reflexi na tuto zprávu nalezneme v jednom z dopisů, v kterém spravuje Wagnera o napsání odvolání. *„Řekněte jim ve spěchu, že jsem včera podala odvolání...“*⁷⁶ Zvláštností je, že se Sidonie zmiňuje o napsání námítky v dopise z 21. ledna, ale odvolání je adresováno 22. ledna. Bohužel v žádném z dalších dopisů se již nedozvídáme, zda byla situace vyřešena a jakým způsobem. Námítka byla Nádhernou vztažena na všechny roky, po které byl již zámek pod správou památkového úřadu. Za každý rok od roku 1940 požadovala vrácení 10 tisíc korun, což by dohromady dávalo 30 tisíc korun.

V poválečném období, v době, kdy by baronka měla být zpět na svém panství a měly by jí být navraceny všechny pozemky a celkový majetek, je situace zcela odlišná. Baronka čelí obvinění z kolaborace s Němci. V jednom dopise se o tom Wagnerovi zmiňuje: *„pro celý zabraný velkostatek, zámek atd. jsem nevzala od Němců ani halěr (ačkoliv jsem měla poloviční příjem), i pozemkové daně jsem platila dále. A nikdy jsem nic nepodepsala, protože jsem nic nevzala. Také se mi podařilo zachránit pro pachtýře (žid) jeho kance.*⁷⁷ Bohužel

⁷⁴ *„Diese Verluste beim Schloss und Schlossgarten in Janowitz-Markt werden mit der bloßen Bemerkung, es handle sich um Voluptuar abgetan und die Aufwände auf dem Gärtner und auf das Dienstpersonal, ferner Bewachung etc. Werden deshalb nicht anerkannt, ohne dass angeführt wäre, auf welcher gesetzliche Bestimmung oder auf welchen Rechtsbefund sich dieser Standpunkt stützt. Auf Grund des § 134 des Gesetzes Nr. 76/1927 und auf Grund der Bescheide des Denkmalamtes in Prag, zuletzt vom 2. und 3. 11. 1942 steht das Schloss in Janowitz-Markt als wertvolles Baudenkmal mit seiner Einrichtung und seinen reichhaltigen Sammlungen laut § 20 des Gesetzes Nr. 81/1920 Slg. unter Denkmalschutz und ich habe die Pflicht übernommen es sorgfältig zu erhalten und sowie den Schlossbau, so auch die Kunstsammlungen vor jedem Schaden zu schützen.“* Literární archiv Památníku národního písemnictví, pracoviště Staré Hradky, osobní fond Václava Wagnera, inv. č. 2502 – 2567. Dopis Sidonie Nádherné berní komisi v Sedlčanech ze dne 22. ledna 1943.

⁷⁵ *„Der Aufwand auf diese Dienstpersonen, als auch auf dem Gärtner, bilden im Sinne der Bestimmungen des § 134 des Gesetzes Nr. 76/27 und der Heg. Vdg. z. 175/1927 Abzugsposten, geradeso, wie die von dem Denkmalamt in Prag als nötig und zweckdienlich anerkannte Erhaltungsarbeiten.“* Tamtéž.

⁷⁶ *„Teile Ihnen in aller Eile mit, dass ich den Ihnen gestern eingesandten Rekurs storniert habe...“* Uloženo tamtéž. Dopis Sidonie Nádherné ze dne 21. ledna 1943.

⁷⁷ Literární archiv Památníku národního písemnictví, pracoviště Staré Hradky, osobní fond Václava Wagnera, inv. č. 2568 – 2613. Dopis Sidonie Nádherné, datace neznámá.

daný list není datován, ale můžeme konstatovat, že byl součástí některého z dopisů, v roce 1946 nebo 1947. Vzhledem k povaze textu můžeme určit, že navazuje na podobné dopisy z téže doby. Například na dopis z února 1946. „*Já jsem od Němců ani haléř nedostat, proto nic nemám (jiní lidé vzali, a mají to teď k dobru...)*“⁷⁸

Obvinění z kolaborace nebylo pravdivé. Němci sice poslali Sidonii při vysídlování jako zálohu jeden milion korun, ale baronka vše, s výjimkou 80 tisíc za škody, které způsobili vojáci na rybách, vrátila s vysvětlením, že to, co ukradli, nebylo na prodej.⁷⁹

V poválečné době byla ekonomická situace velice nestabilní a Sidonie neměla finance na obnovu Janovického zámku. Uchýlila se k prodeji některých svých pozemků. „*Rozhodla jsem se rozprodati větší část pozemků patřící Janovickému dvoru a nechám si jen dvůr Podolí a dvůr Voračice. Dělam to dobrovolně, aby lidé byli spokojeni. Jináč bych měla peklo v Janovicích. Nemohla bych to ani obhospodařit.*“⁸⁰

Než k prodeji pozemků došlo, potřebovala nutně začít se záchrannými pracemi na objektu zámku. K tomuto potřebovala vstupní kapitál, který neměla. Vymyslela alternativní řešení své tíživé situace a odeslala ministerstvu školství a osvěty žádost o subvenci.⁸¹ Jak sama píše: „*...hrozná věc je, že vůbec nemám peníze, ani vázané ani volné.*“⁸² V poválečné době spousta lidí utekla od zemědělství. Velkostatkáři museli obilí prodávat mnohem levněji než sedláci. Dalším problémem byl i nedostatek pracovní síly. Příjem velkostatku nestačil ani na mzdy, a tak se musela uchýlit k prosbě o finanční výpomoc. Kromě ministerstva školství se baronka obrátila i na Koordinační výbor pro znovuzřízení území bývalého cvičiště SS v Čechách, chtěla je požádat aspoň o úvěr pro osoby poškozené nutností vystěhování z území. Sidonie tedy prosí Wagnera, zda by mohl podpořit u tohoto výboru návrh na finanční odškodnění. Dokud neměla žádné peníze, nemohla začít s nejnnutnějšími opravami zámku. Bohužel již v roce 1946 baronka zjistila, že dostat peníze od státu nebude jednoduché. V této době se množí zprávy o její, již zmiňované kolaboraci s Němci. Jak informuje Líbal

⁷⁸ Literární archiv Památníku národního písemnictví, pracoviště Staré Hrady, osobní fond Václava Wagnera, inv. č. 2568 – 2613. Dopis Sidonie Nádherné ze dne 4. února 1946.

⁷⁹ VACULÍK, P. Komunistická perzekuce šlechty. Praha 2004. s. 101.

⁸⁰ Uloženo tamtéž. Dopis Sidonie Nádherné ze dne 10. září 1945.

⁸¹ Systematická peněžní podpora.

⁸² Uloženo tamtéž. Dopis Sidonie Nádherné ze dne 4. února 1946.

a Kašička, škody, které na zámku a v parku napáchaly dvě armády, byly 8. září 1945 odhadnuty na 905 529 korun.⁸³

Nadcházející rok nepřinesl baronce žádné uspokojení. Dne 2. února píše Wagnerovi dopis, s dotazem, kam se má obrátit pro slíbených 250 tisíc korun, které měly být doručeny v rámci subvence již 12. prosince. Jelikož musela začít se základními opravami, nešťastně si půjčila nevýhodnou půjčku, z které musela odvádět úroky. Část peněz po několika dnech dorazila, 8. ledna 1947 se svěřuje Wagnerovi s úspěchem, že částka 100 tisíc korun již byla vyplacena, má obavy o zbývajících 150 tisíc korun. Peníze, které si vypůjčila, již všechny použila na zaplacení účtů, a proto měla starost, jak splatí zbytek peněz. Ministerstvo školství a národní osvěty jí povolilo 250 tisíc korun, ale celou částku nikdy nevyplatilo. V září téhož roku stále nemá slíbené peníze, ačkoli měla být subvence vyplacena již v prosinci roku 1946. V zámku vyvstala potřeba udělat rozvod elektřiny, který si vyžádal památkový úřad a který měl být placen ze slíbených peněz Ministerstva školství a národní osvěty. Kvůli nečinnosti úřadů v této věci a nemožnosti baronky nepřijemný dluh v bance zaplatit jí stále narůstají úroky. „*Stále čekám na subvenci pro elektrické zařízení, které bych nikdy nenechala zavést do zámku, kdybych mně nebyla slíben subvenci per 250 000 K. Přece jsem to dělala na rozkaz pam. úřadu, aby bylo zabráněno nebezpečí ohně a schválil jste to.*“⁸⁴

Ke zlepšení její finanční situace nikdy reálně nedošlo. V roce 1949 utíká z Československa před nově nastoleným režimem, v kterém má nálepku kolaboranta. V nově nastoleném komunistickém režimu bylo postavení šlechty natolik špatné, že odchod do zahraničí byl její jedinou možností. Exil jí poskytne Anglie, kde dožije svůj poslední rok života.

⁸³ LÍBAL, D. – KAŠIČKA, F. *Stavebně-historický průzkum. Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje*, 1983. s. 22.

⁸⁴ Literární archiv Památníku národního písemnictví, pracoviště Staré Hrady, osobní fond Václava Wagnera, inv. č. 2568 – 2613. Dopis Sidonie Nádherné ze dne 1. září 1947.

III.3 Vztah Wagnera a Nádherné

Tyto dvě osobnosti dějin 20. století se společně setkaly někdy před rokem 1942. Můžeme předpokládat, že k setkání došlo již v roce 1938 na výstavě barokního umění. Baronka, jako nadšená amatérská historička, na tuto výstavu zapůjčila část svých exponátů ze zámku a Wagner, jako památkář a pracovník památkového úřadu se jí účastnil. Zda jejich setkání proběhlo skutečně tam, jsou jen domněnky.

V době, kdy spolu udržovali přátelský kontakt, byli oba velice opuštěni. V korespondenci se často objevují odkazy na její bratry. Hned v prvním dopise, který je datován do 3. ledna 1942, baronka soucítí s Wagnerovým smutkem nad ztrátou milované matky. Je patrné, že jak úmrtí Wagnerovy matky, tak úmrtí barončiných sourozenců oba velice poznamenalo. *„Nikdo nemůže vědět, jak soucítím s bolestí, kterou musíte mít nad milovanou památkou, která vždy tvořila součást s člověkem a zanechala nezměněný pokoj zemřelého a truchlíci, kteří zůstali ve své svobodě, ve svém domě. Můžu si představit, jak Vám je těžce v těchto dnech, když musíte dávat do pořádku věci, přičemž námaha hraje menší roli, než samotné znesvěcení památky. Také jsem do dneška nemohla do pokojů mých bratrů nic přinést, jsou již 30 a 11 let pryč, ale všechno je jak zanechali (jako bych neměla tušení, že se nevrátí). Kdyby se vrátili zpět, našli by vše na stejném místě. Tyto myšlenky mi nedají klidu. Půjčím si občas nějakou knihu a tu stejnou po čase vrátím, neboť ztrácím pocit obvinění. Svoboda není jenom pro můj osobní pocit, ale pro celé Janovice. Vy to přesně cítíte jako já (jsou lidé, kteří to pokládají za úsměvné), je mi líto, že se tak chovají i v tomto novém roce. Vaše domácnost se stane neútulnou a musíte ji často opouštět a nacházet Váš druhý, duchovní domov.“*⁸⁵

⁸⁵ „Niemand kann besser wie ich Ihnen nachfühlen wie schmerzlich es sein muss, geliebte Erinnerungen, die immer eine Einheit bildeten, auseinanderreinen zu müssen u. ein nach der Verstorben in unverändertem Zustand gelassenes Zimmer nun fremden u. vielleicht feindlich gesinnten Menschen, die einem ausserdem Freiheit u. Vertrautheit im eigen Heim nehmen, überlassen zu sollen. Ich kann mir vorstellen, wie schwer Ihnen diese Tage der Umräumeus sein müssen, wobei die damit verbundene Mühe eine viel kleinere Rolle spielt als die wissentliche Entheiligung. So habe ich es bis heute nicht übers Herr bringen können, irgend etwas in den Zimmeren meiner Brüder, sind auch 30, Beziehungen. 11 Jahre vergangen, umzustellen, u. alles ist ganz so, wie sie es verliessen (ahnungslos, dass sie nicht zurückkommen würden). Kehrt sie zurück, sie fänden alles zur gleichen Ort. Diesen Gadanke wirkt beruhigend. Borge ich mir manchmal ein Buch oder dergl. aus, wird es gewissenhaft wieder zurück gegeben, denn wie verliere ich der gefühl, ihnen Rechenschaft schuldig zu sein. Freiheit nicht nur für ihre Persönlichen Gegenstände, aber f'r ganz Janovic. Und da Sie genau so fühlen wie ich (es gibt ja Mensche, die solches lächerlich überspannt finden), tut mir diese Neujahrs – überraschung für Sie besonders leid. Da Ihr Heim nur so ungemütlich sein wird, müssen Sie er recht oft verlassen und in Ihr „druhý duchovný domov“ erfinden.“ Literární archiv Památníku národního písemnictví, pracoviště Staré Hradky, osobní fond Václava Wagnera, inv. č. 2502 – 2567. Dopis Sidonie Nádherné ze dne 3. ledna 1942.

V době, kdy Wagner udržoval se Sidonii přátelský vztah, byl nemocen. Kromě již zmiňované silné krátkozrakosti trpěl srdeční chorobou. Baronka se často v dopisech zmiňuje o tom, že by pro Wagnera bylo lepší, kdyby na zámku přenocoval. *„Pevně doufám, že to uděláte tak, abyste mohl zůstat přes noc, a mohl se zde ještě více usadit, jinak jsou Vaše návštěvy vždy příliš krátké. „Krátké, ale milé“ jak říkají Angličané, zůstaňte déle.“*⁸⁶ Svou prosbu trávit více času s Wagnerem na zámku vysvětluje tím, že vlaky z Prahy nejezdí do Janovic tak často a obě cesty v jeden den by pro Wagnera byly příliš náročnými a mohly by ho vysílit. Od roku 1894 byly Vrchotovy Janovice spojeny železnicí s Olbramovicemi. Díky tomuto spojení mohl Wagner cestovat za Sidonií z Prahy do Janovic vlakem. Sidonie byla jedna z mála žen své doby, která měla řidičský průkaz. Bohužel, ve 40. letech nevlastnila auto, proto musel Wagner na zámek docházet pěšky.

Ačkoli Wagner na zámek jezdil zřejmě velice rád, nebyl tam tak často, jak by si Sidonie představovala. Také proto ho pořád dokola zvala na zámek či do zámeckého parku. *„Z parku jste viděl jen zlomek a ještě ve spěchu. V případě, že to pro Vás není žádná oběť, tak bych měla opravdovou radost, pokud byste přivítal a přerušil mou samotu. Ale pokud mám naléhat, tak ne.“*⁸⁷ Baronka si jeho společnost velice oblíbila a přála si mít jej neustále po svém boku. Také se ho často táže, zda by mohl strávit letní sobotu u ní na zámku. Dokonce spolu trávili Vánoce v roce 1942, jak se o tom ostatně Nádherná zmiňuje: *„Jak pěkné, že na Vánoce přijedete, obávala jsem se, že bych tuto příležitost promeškala, totiž nastávající ignorování všeho starého, co od dětských dnů s tím souvisí. Od smrti mého bratra, dvojčete, je to už 11 let, je tento rodinný svátek tak drahý, ale já jsem se tomu svátku vyhýbala a nechci na to myslet, tím více, že se blíží a poprvé bych nepředstavovala matku, ale byla bych úplně sama.“* Sidonie dále v dopisu pokračuje, že by společné Vánoce byly vítané pro oba, jelikož nemají společné vzpomínky, a proto si nemohou navzájem působit bolest. Také se Wagnerovi svěřuje s tím, jak se v prvních letech po bratrově smrti snažila utéct co nejdále, a proto hodně cestovala. I když cíle jejích cest byly různé a druh cestování také, jak sama píše: *„...jednou*

⁸⁶ *„Ich hoffe sehr, dass Sie es einrichten können, über Nacht zu bleiben, um sich noch mehr hier einzuleben, denn Sie kommen immer auf viel zu kurz. „Short, but sweet“ sagen die Engländer sweeter aber wäre, bleiben Sie länger.“* Literární archiv Památníku národního písemnictví, pracoviště Staré Hradky, osobní fond Václava Wagnera, inv. č. 2502 – 2567. Dopis Sidonie Nádherné ze dne 8. srpna 1942.

⁸⁷ *„Vom Park haben Sie nur einen Bruchteil gesehen und Vieles nur in Eile. Wenn es Ihnen kein Opfer ist, Wäre mir Ihr Unterbrechung meiner Einsamkeit. Und wenn man etwas auf unsicher hinausschicht kommt dann nicht dazu.“* Tamtéž.

*jsem byla ve vlaku, jednou v lodi, už vím, ale že tento svátek je nejlepší ignorovat doma...*⁸⁸ Vánoce Wagner následně strávil u Nádherné. V dopise ze Silvestra 1942 Nádherná děkuje Wagnerovi, za příjemné prožití svátků, za jeho laskavé chování a podotýká, že nebýt jeho návštěvy, měla by velice smutné a osamělé Vánoce. Na závěr dopisu se ještě zmiňuje o tom, že si velice přeje, aby se mu splnila všechna jeho přání v novém roce, a mezi jedno její přání patří jeho častější návštěvy u ní na zámku.

Václav Wagner si o každé návštěvě zámku dělal poznámky do svého deníku. Jeho zápisy jsou velice zkratkovité. Všechny zmínky o Janovicích či o baronce jsou velice strohé a Wagner čtenáři tají bližší okolnosti. Ačkoliv ostatní deníkové záznamy jsou velmi podrobně vyvedeny a Wagner píše o všem, co ten den zažil, při návštěvě Vrchotových Janovic tomu tak není. „*Vrchotovy Janovice u pí bar. Nádherné. Přišel do zámku brzo, spal pak v lese, mnoho věcí, mnoho nádherných věcí. V ½ 6 utíkali na nádraží, po ½ 8 v Praze.*“⁸⁹

O této návštěvě Wagnera si můžeme přecíst v dopise, který psala Sidonie v noci z 21. na 22. července 1942. „*Vaše milá návštěva utekla velmi rychle a od té doby to byla taková radost, Váš zájem a porozumění k mému milovanému domovu naléhá na mě dotaz, jestli nechcete přijet příští neděli (pohodlné spojení je v brzkých ranních hodinách, po 12 hodině je vlak zde).*“⁹⁰

Nádherná na Wagnera zřejmě občas příliš naléhala a je pravděpodobné, že měl na toto téma nějakou pro ni nepřipustnou poznámku, jelikož se Sidonie v jednom z dopisů z března 1943 vyjadřuje poněkud podrážděně: „*Obdržela jsem Vaše dva dopisy, dotklo se mě, že jste měl o mě obavy. Chtěla bych vás zde brzy pozdravit, neboť jsem vám velice nakloněna, tak mě za to pověste.*“ Když za ni Wagner odmítl přijet, rozhodla se Sidonie, že ho navštíví. Doslova mu napsala: „*...budete dělat samaritánské služby...*“⁹¹ Z reakce baronky je zřejmé, že ji Wagner něčím rozčilil, ale také je jasné, že baronka chtěla, aby za ní opět přijel. Když se tak nestalo, dojela do Prahy za ním sama. Sice se v dopise zmiňuje i o tom, že jede hlavně

⁸⁸ „*...einmal war ich im Zug, einmal im Schiff, aber ich kam darauf, dass ich dieses „Fest“ am besten hier zu hause ignorieren kann...*“ Literární archiv Památníku národního písemnictví, pracoviště Staré Hradky, osobní fond Václava Wagnera, inv. č. 2502 – 2567. Dopis Sidonie Nádherné ze dne 20. listopadu 1942.

⁸⁹ Literární archiv Památníku národního písemnictví, pracoviště Staré Hradky, osobní fond Václava Wagnera, inv. č. 4804. Deník Václava Wagnera, rukopis, na rok 1942. Deníkový záznam z 19. července 1942.

⁹⁰ „*Ihr lieber Besuch ist so schnell verflogen und da es mir eine solche Freude war, Ihren, der mit so viel Interesse und Verständnis teilnahm, mein geliebtes Heim zu seigen, drängt es mich anzufragen, ob Sie nicht am kommenden Sonntag wiederkommen möchten. (Es gibt einen bequemerer Zug falls das Frühaufstehen zu austrengend – der nach 12 Uhr hier ist.)*“ Literární archiv Památníku národního písemnictví, pracoviště Staré Hradky, osobní fond Václava Wagnera, inv. č. 2502 – 2567. Dopis Sidonie Nádherné ze dne 21. července 1942.

⁹¹ „*Sie Samariterdienst leisteten*“ Uloženo tamtéž. Dopis Sidonie Nádherné ze dne 11. března 1943.

k zubaři, ale Wagnera si dobírala. Její vyjádření, kdy s ní měl Wagner trávit čas, jako „samaritánská služba“, je dostatečným dokladem jejího rozzlobení. Wagner se poté dlouhou dobu na zámku a v Janovicích neobjevil. V dubu 1943 baronka prosí, aby ji navštívil: „...*chci se zeptat, zda byste mi nechtěl udělat radost a strávit zde Velikonoční svátky (čím déle, tím lépe). Zcela v klidu, kdy budu sama. Na Vánoce jste zde byl velice krátce a poté již nikdy více!*“⁹²

Podobné reakce jsou patrné i v několika dalších dopisech, kdy například Sidonie píše: „*Takže prosím: Tuto neděli žádná služba, žádná komise, žádná sportovní společnost, pouze Janovice!*“⁹³

Na konci roku 1943 začala být korespondence méně pozitivní. Z dopisu je patrné, že si uvědomovala nutnost opuštění zámku, také moc dobře věděla, že všechn majetek musí přenechat Říši. I přes svůj hluboký nesouhlas a svou nenávist k válce neměla na vybranou. Svůj strach chtěla potlačit skrze Wagnerovu návštěvu. „*Toužím Vás vidět, doufejme, že budete mít brzy volnou neděli. Budeme sedět u krbu. Aspoň oheň je můj.*“⁹⁴

Často se v následujících dopisech prolíná Sidoniin strach ze ztráty majetku, ze stavu parku a podobně. Na druhou stranu jsou v nich pasáže, které jsou velmi procítěné, laskavé, ale také velice smutné. Je z nich patrné, že baronka již neměla rodinu ani přátele a proto se fixovala na Václava Wagnera. „*Ale jedna věc, která nikdy nebyla: Ukázal jste mi stabilní přátelství a vstřícnost, z celého srdce máte můj dík.*“⁹⁵

V červenci 1945 postihla baronku silná melancholie: „*Tak ráda bych teď seděla s Vámi v zahradě a hovořila s Vámi. Slyšela jsem, že jste měl nepříjemnosti, neslýchané udání. To je teď všude na řadě. Jistě Vás to rozčílilo. Nerozumím, že teď každý chce škodit druhému, že každý má radost z toho. Jsem smutná, že nikde nevidím lásku, jeden k druhému. Svět je teď velmi chudý.*“⁹⁶

⁹² „*frage ich hiermit an, ob Sie mir nicht die Freude machen möchten, die Ostertagen (ja länger, ja lieber) hier zu verbringen? Ganz still, da ich allein sein werde. Zu Weihnachten waren Sie viel zu kurz hier, und seither wie mehr!*“ Literární archiv Památníku národního písemnictví, pracoviště Staré Hradý, osobní fond Václava Wagnera, inv. č. 2502 – 2567. Dopis Sidonie Nádherné ze dne 13. dubna 1943.

⁹³ „*Also bitte: am kommenden Sonntag keinen Dienst, keine Commission, keine Sportunternehmung, sondern: Janovitz!*“ Uloženo tamtéž. Dopis ze dne 15. srpna 1942.

⁹⁴ „*Ich sehne mich danach, sie zu sehen, hoffentlich werden Sie bald einen Sonntag frei bekommen. Wir werden dann bei dem kaminfeuer sitzen. Das Feuer wenigstens wird mir gehören.*“ Uloženo tamtéž. Dopis Sidonie Nádherné ze dne 16. října 1943.

⁹⁵ „*Eines aber erlahmt niemals: Ihre mir bewiesene stete Freundschaft und Hilfsbereitschaft und aus vollem Herzen mein Dank.*“ Uloženo tamtéž. Datace neznámá.

⁹⁶ Literární archiv Památníku národního písemnictví, pracoviště Staré Hradý, osobní fond Václava Wagnera, inv. č. 2568 – 2613. Dopis Sidonie Nádherné ze dne 25. června 1945.

V roce 1945 je jejich korespondence opravdu intenzivní, i když Wagner nejeví zřejmě takový zájem, který by si Sidonie přála. Z korespondence je patrné, že Sidonie, v marné snaze zachránit zámek, se stále obrací na Wagnera, ale on jí nijak zvlášť nepomáhá, dokonce zřejmě ani na dopisy neodepisuje. „*Nevím, jestli jste dostal můj dopis? Prosila jsem Vás, abyste mně navštívil, že bychom o všem mluvili, co se týče Janovic.*“⁹⁷ Náklonnost baronky k Wagnerovi byla velice silná. „*Byla jsem šťastná, že Vás zase vidím. Kdyby bylo mnoho lidí jako vy, život by stálo za to žít.*“⁹⁸ Oba se navzájem respektovali a vážili si jeden druhého. Sidonie mu dokonce píše i o tom, že si nenechala ujít přenos českého rozhlasu, kde Wagner hovořil: „*Nadšeně jsem právě teď poslouchala, co jste mluvil v č. rozhl., měla jsem z toho velkou radost. Je to tak důležité, aby lidé dostali rozum. Musí být dokázáno – a konečně je na to nejvyšší čas! – Jak hluboký je rozpor mezi českou a nacistickou kulturou. Ale nejen v umění, ale ve všem.*“⁹⁹

Jejich vztah začal v době, kdy politická situace nebyla jednoduchá, ale možná i právě díky tomu se rozvinul ve velmi silné přátelství, které oběma vydrželo až do smrti baronky. Dne 15. srpna 1949 Sidonie poslala Wagnerovi poslední z řady dopisů. Důvodem jeho odeslání bylo informativní sdělení, které se týkalo její návštěvy Prahy. Lze předpokládat, že se oba o několik dní později v Praze naposledy sešli. Již 10. září toho roku odešla do exilu.

⁹⁷ Uloženo tamtéž. Dopis Sidonie Nádherné ze dne 11. června 1945.

⁹⁸ „*Ich war so glücklich, Sie wiederzusehen. Gäbe es viele Menschen wie Sie, das Leben wäre lebenswerter.*“ Uloženo tamtéž. Dopis Sidonie Nádherné ze dne 3. července 1945.

⁹⁹ Uloženo tamtéž. Dopis Sidonie Nádherné ze dne 29. ledna 1947.

IV. Závěr

Sidonie Nádherná a Václav Wagner patřili bezpochyby mezi zajímavé osobnosti 20. století. Ač měli rozdílné povahy, oba sdíleli stejnou lásku k historii a vlasti a navzájem se doplňovali. Nádherná byla inteligentní a citžádostivá žena. Byla i horlivou laickou historičkou. Její dílo „*Kronika Vrchotových Janovic*“¹⁰⁰, které vyšlo v českém překladu poprvé v roce 1998, je jedním ze zmiňovaných témat v dopisech. Zajímavé je, že kronika byla napsaná (či opravovaná) až ve 40. letech 20. století, ačkoli sama Sidonie o ní píše jako o díle napsané v roce 1934: „*Tuto kroniku jsem začala psát 4. ledna a dokončila ji 31. ledna 1934*“¹⁰¹. Je možné, že odkazy z korespondence jsou tužkou dopisované pasáže, které nalezneme v barončině „*Kronice Vrchotových Janovic*“.

Na druhou stranu Wagner, jako persona z akademického prostředí, ztělesňuje tajemného muže. Ačkoli se Sidonií udržoval přátelský vztah po několik let a také ji často navštěvoval na zámku v Janovicích, nikdy se jejich vztah nevyvinul v milostný román. Jedním z důvodů může být domněnka o Wagnerově homosexualitě, která se objevuje již za jeho života a která je dokonce součástí vyšetřovacího spisu z roku 1948. Ovšem v mnohých dopisech je patrné, že jejich vztah nebyl naprosto vyrovnaný. Baronka měla potřebu mít Wagnera stále nablízku, ale Wagner její pocit nesdílel.

Z dopisů nám může připadat, že jejich vztah postupně utíchal. Četnost vzájemné korespondence se postupně snižovala. Důvodů, proč k tomu došlo, může být hned několik. Mezi ten nejzřejmější a také nejreálnější patří průběh druhé světové války a událostí, které s ní souvisely (výstavba cvičiště SS na území středních Čech, zabavení majetku). Pokud se podrobně zaměříme na obsah pramene, objevíme řadu velice zajímavých skutečností. Baronka se s Wagnerem setkala někdy před rokem 1942, ačkoli je jejich první dochovaný dopis z dne 3. ledna 1942. Dopis je již tehdy velice osobní, proto je zřejmé, že se oba aktéři museli setkat již předtím.

Samotná korespondence se dá rozdělit do několika skupin. V první řadě lze na korespondenci nahlížet z chronologického pohledu. Při tomto přístupu zjistíme několik faktů. Kromě již zmiňované tendence psaní můžeme sledovat i změny v chování obou aktérů. Změny jsou způsobeny převážně politickou situací, která Sidonii staví do velice nepohodlné

¹⁰⁰Kronika Vrchotových Janovic, v německém originále: „*Chronik über Vrchotovy Janovice*“.

¹⁰¹NÁDHERNÝ VON BORUTIN, S. – PFÄFFLIN, F. – KRAUS, K. *Kronika Vrchotových Janovic*. Praha: Arbor vitae, 1998. s. 97.

pozice šlechtičny bez majetku a postupem času i bez jakéhokoliv finančního zajištění, ale až do své smrti s hrdostí.

Pokud bychom se snažili korespondenci shrnout do časových linií, budou čtyři. První linie jsou dopisy před vystěhováním Nádherné z Janovic (1942–1943). Dopisy jsou typické tím, že jsou velmi pozitivní, inspirativní. Hlavním tématem je, jak již bylo zmíněno, jejich přátelský vztah, nicméně můžeme o této skupině dopisů říci, že jsou jakousi ódou na zámek, na Vrchotovy Janovice, na park, přírodu a celý svět, v kterém baronka žila. Jen zřídka se objevuje dopis, který by byl negativního rázu. Z dopisů je také patrné, jak je baronka hrdá na svůj rod, na zámek a hlavně poté na park, který zvelebovala, jak to jen šlo. Občas se v dopisech objevuje její rozhořčení na Wagnera, že například netrávil Vánoce či jiné svátky s nimi (Sidonie a věrný přítel, pes Bobby) či poznámka, že stále hodně pracuje. Ovšem i v tomto časově ohraničeném období se vyskytují odborné otázky ohledně zámku.

Druhá časová linie je ohraničena obdobím, kdy se blíží barončino vystěhování z Janovic a nastěhování do pronajaté místnůstky ve Voračicích (říjen 1943–1945). Tyto dopisy jsou typické pesimismem. Sidonie se přiznává ke strachu z budoucna a samozřejmě strachu o majetek. V tomto období píše převážně o svých pocitech z politického dění a o zármutku, který na ní ustavičně doléhá. Před únorem 1944 (vystěhování ze zámku) se s Wagnerem často v dopisech radí, jak má postupovat při komunikaci s vysídlovací komisí.

Třetí skupinou jsou poválečné dopisy, kdy doufá, že se bude moci do Janovic co nejrychleji vrátit (květen 1945–1947). Tato skupina dopisů je plná silného odhodlání k záchraně zámku a k co nejrychlejšímu návratu do zámku, který jí byl po celý život domovem. Zde se na Wagnera obrací s největšími požadavky, potřebuje od něj, jako od ředitele památkového úřadu, spoustu byrokratických náležitostí a písemností. Ovšem vzhledem k tomu, jak často se Sidonie v dopisech opakuje a vzhledem k tomu, jak často žádá o tutéž laskavost, zřejmě nebylo v moci Wagnera zasáhnout tak rychlými kroky.

Do čtvrté a zároveň poslední skupiny patří dopisy, které vznikly po tzv. „Vítězném únoru“, po komunistickém převratu v Československu v únoru roku 1948. Do této skupiny spadají pouze dva z dopisů. Jeden z roku 1948 a druhý z roku 1949. Na první pohled nejsou dopisy ničím zvláštní, ale jsou velice strohé, což u Sidonie nebylo běžné. Z obou dopisů je cítit životní zklamání baronky. Od druhé světové války uplynuly již tři roky a ona se stále nemohla vrátit do svého milovaného domova a v roce 1948 ví, že se tam již nevrátí. Je veřejně prohlášena za kolaborantku s nacisty a veškerý její majetek je vyvlastněn. Z dopisů je

zřejmé, že si baronka uvědomuje vážnost situace a ví, že navzdory tomu, že je poslední žijící členkou svého rodu, se již nikdy do rodinného sídla nedostane. Nikdy už ho nestihne opravit a zprovoznit do podoby, která okouzila nejednoho literáta a umělce.

Korespondence by se však dala uchopit i zcela jiným způsobem, například podle užitých jazyků. V tom případě by převládala skupina dopisů v německém jazyce, převážně potom u skupiny dopisů do roku 1943. S přibývajícími léty se postupně navyšuje i počet dopisů psaných češtinou. Důvodem jejich vzniku byl zřejmě fakt, že se baronka vždy cítila jako šlechtična české národnosti, nikoliv německé, a v době Protektorátu se to snažila dávat dostatečně najevo. Ačkoliv pocházela z multikulturního prostředí a celý život prožila v Janovicích, český jazyk se v domácnosti příliš nepoužíval. Sourozenci se mezi sebou a s rodiči bavili převážně německy, se svou chůvou anglicky a čeština se používala pouze při komunikaci se služebnictvem.

Dalším typem rozdělení je rozdělení podle obsahové stránky korespondence. Toto rozdělení bylo v práci aplikováno. Na první pohled je zřejmé, že dopisů, které se týkají rodinného majetku, je nejvíce. Z korespondence je patrné, že jejich vztah nebyl pouze profesionálním vztahem šlechtičny, která chce pomoci se záchranou zámku, a památkáře, který pracoval jako pracovník a později jako vedoucí, památkového úřadu. Sidonie Wagnera často zvala na zámek, posedět v zahradě, na oběd, ale také například na Vánoce a jiné svátky. Je pravda, že s Wagnerem rozebírala i svou lásku k historii. Bezpochyby toho oba dva měli mnoho společného, převážně potom lásku k české zemi a její historii.

Díky pramenům, které zůstaly v pozůstalosti Václava Wagnera, můžeme baronku poznat o něco detailněji, než doposud. Potenciál pramene není stále plně využit. Práce by se dala dále rozšířit o další výzkum života baronky. Kromě již zmiňovaných témat se objevují i zcela nové. Optimismus a starost o majetek vystřídají v roce 1944 časté stížnosti na politickou situaci v Protektorátu, ale také na osudy a potíže Sidoniiných přátel. Prvořadě by se tato korespondence dala využít na zhotovení náhledu na nejbližší společenské okolí baronky. Prozatímní výzkum osobního života baronky je spíše předválečného charakteru. Je známa spousta barončiných přátel, mezi které patřil bezpochyby Karl Kraus, Reiner Maria Rilke nebo například Maxmilián Švabinský. Méně známé jsou již styky s Václavem Wagnerem, o kterých je tato bakalářská práce, či s hraběnkou Mary Dobřenskou. V dopisech se však objevují i další osobnosti, o kterých se literatura, věnující se baronce Sidonii Nádherné, nezmiňuje tak často. Mezi nimi však můžeme nalézt i velice známé a významné šlechtice,

jako byl například Dr. Maximilian Erwin Lobkowicz.¹⁰² On i jeho manželka Gillian Somerwille¹⁰³ byli jedni z nejbližších přátel baronky Nádherné. Dokonce po smrti druhého Sidoniina bratra Charlieho, když baronka začala spravovat panství, jí Max Lobkowicz nabídl pomoc se správou majetku. S jeho manželkou udržovala baronka také velice vřelý vztah a dokladem toho je jejich společná korespondence. Odkazy na Maxe Lobkowicze se v korespondenci s Wagnerem objevují v souvislosti s dalším českým příslušníkem šlechty, s Otmarem Kolowratem.¹⁰⁴ Pokud jsou v dopisech zmíněni, většinou se jedná o plánovanou návštěvu hraběnky. O hraběti Kolowratovi se zmiňuje již v mladších dopisech, podle dopisů se často s hrabětem i s Wagnerem, pokud to situace a volný čas obou dovolily, scházela na zámku a v zámeckém parku. *„Jsem velmi smutná, že zítra nepřijedete, také hrabě Othmar Kolowrat, který tady je, se na Vás velmi těšil, očekáváme, že přijedete příští neděli.“*¹⁰⁵ V roce 1944 již ho netituluje jako „hraběte Kolowrata,“ ale jako „gf Otti.“¹⁰⁶ V této válečné době, kdy již Nádherná nemá ani své paství, ani svůj zámek, začne v korespondenci používat spoustu zkratk, také začne velmi kritizovat nacisty.

Podobně jako hrabě Kolowrat se v dopisech po roce 1944 hojně objevuje hraběnka Mary Dobřenská, která patrně velmi dobře vycházela také s Wagnerem. V korespondenci se objevuje spousta narážek na to, že Wagner nepřijel na svátky, ale ani je netrávil na Potštejně, což bylo rodinné sídlo Dobřenských.

Sidonie měla veliké problémy s pochopením světa kolem sebe. Nechápala jeho krutost, zlost a nešvary. Když v roce 1946 ztratila svého posledního a opravdu věrného přítele, svého psa Bobbyho, napsala Wagnerovi velice zajímavou myšlenku, která nám ukazuje, jak byla tato šlechtična osamělá, ale také přemýšlivá a milující. *„Teď, co už nemám mého nejmilejšího přítele, jsem sama jako ještě nikdy, k tomu ještě stále vyhnána z ráje. V pokojích je všude hrobové ticho. Neměl slova, ale okolo mně byla jeho láska, mluvila tak*

¹⁰² Maxmilián Ervín Maria Josef Antonín Peduánský Jindřich Tomáš von Lobkowicz (1888-1967) – šlechtic, emigroval před nacisty, velvyslanec české exilové vlády v Anglii do roku 1945.

¹⁰³ Gillian Margaret Hope z Lobkowicz roz. Sommerville (1890-1982), manželka Maxmiliána Lobkowicze, pocházela z USA.

¹⁰⁴ Othmar Kolowrat Krakowský Liebsteinský (1891-1966), šlechtic, rodinné sídlo na zámku v Rychnově nad Kněžnou.

¹⁰⁵ *„Ich bin sehr traurig, dass Sie morgen nicht kommen, auch Graf Othmar Kolowrat, der hier ist, hatte sich sehr auf Sie gefreut, wir erwarten Sie bestimmt am nächsten Sonntag.“* Literární archiv Památníku národního písemnictví, pracoviště Staré Hradky, osobní fond Václava Wagnera, inv. č. 2502 – 2567. Dopis Sidonie Nádherné ze dne 15. srpna 1942.

¹⁰⁶ Gf – zkratka německého slova Graf (hrabě).

hlasitě, takovou už nikdy nenajdu. Jeho lidství bylo takovým kontrastem ke známému lidstvu. Proto potřebuji tak nutně zase takového člověka, protože jen žít mezi zvířaty je zničující.“¹⁰⁷

Osoba baronky Sidonie Nádherné bude pro nás asi vždy velmi okouzující. Byla to žena hrdá, dobrých mravů, velice inteligentní a vnímavá. A ačkoliv se snažila všude kolem sebe rozdávat lásku a pochopení, i přesto byla několikrát perzekuována. Nikdy se však nevzdala naděje, že se svět kolem polepší.

„Se srdečným pozdravem a s přáním, že rok 1947 nám přinese konečně svobodu, právo a spravedlnost, jsem Vaše upřímná

Sidi Nádherná“¹⁰⁸

¹⁰⁷ „*Ted, co už nemám mého nejmilejšího přítele, jsem sama jako ještě nikdy, k tomu ještě stále vertrieben aus dem Paradies. V pokojích všude Todesschweigen. Neměl slova, ale okolo mě byla jeho láska, mluvila tak hlasitě, takovou už nikdy nenajdu. Seine Menschlichkeit war ein solcher Kontrast zu der Vertreithheit der Menschheit. Proto potřebuji tak nutně zase takového člověka, denn nur unter Tieren leben ist vernichtend.*“ Literární archiv Památníku národního písemnictví, pracoviště Staré Hradý, osobní fond Václava Wagnera, inv. č. 2568 – 2613. Dopis Sidonie Nádherné ze dne 10. března 1946.

¹⁰⁸Uloženo tamtéž. Dopis Sidonie Nádherné ze dne 2. července 1947.

V. Shrnutí

Hlavním cílem této bakalářské práce je analýza dopisů Sidonie Nádherné a Václava Wagnera z let 1942-1949. Jejich celá vzájemná korespondence se nedochovala, proto práce vychází pouze z dopisů, které psala Nádherná Wagnerovi. Korespondence je uložena v Literárním archivu Památníku národního písemnictví, Pobočka Staré Hrady v osobním fondu Václava Wagnera. Dále se opírá o deníky Wagnera a kroniku Vrchotových Janovic, kterou napsala sama baronka v roce 1934.

Tato absolventská práce přináší informace o osobě baronky, Sidonie Amalie Wilhelmine Caroline Julie Marie svobodné paní Nádherné z Borutína (1885–1950), historika a památkáře Václava Wagnera (1894–1962) a sídle rodiny Nádherných ve Vrchotových Janovicích. Rozebírá nejčastější témata společné korespondence a naznačuje, jaký byl jejich vzájemný vztah na pozadí historických událostí.

V dopisech se nejčastěji objevuje téma péče o rodový majetek, finanční problémy s opravou zámku, ale i smutek nad devastací zámku i zahrady, kterou přinesla druhá světová válka. Baronka se cítila bezmocná, ztracená a osamělá. Často žádá Wagnera o pomoc či návštěvu. Její frustrace vrcholí vystěhováním ze zámku na statek ve Voračicích. V této době prožívá nejsmutnější roky svého života. Vzpomíná na všechny, které měla tolik ráda. Tato paralela se objevuje v několika dopisech a oslovuje i Wagnera po ztrátě jeho matky. V poválečných listech se zrcadlí nejprve snaha o nápravu škod. Často žádá o radu, jak opravit zdevastovaný zámek či jak dostat finanční podporu od státu, ze které by byla schopna pokrýt náklady na rekonstrukci. Naléhá na Wagnera, aby intervenoval v její věci a pomohl ji získat zpět majetek, který tolik milovala. Posléze je toto téma nahrazeno bezmocí změnit běh dějinných událostí. Stále se potýká s nepochopením a finanční tísní. Sama je nařčena z kolaborace, tuto situaci nechápe a prosí o pomoc.

Dopisy jsou psány německy, česky i kombinací obou jazyků. Barončiny dopisy jsou psány chaoticky, nevynikají úpravou ani úhledností. Celkem bylo zpracováno 109 dopisů či pohlednic. Veškeré dokumenty naznačují jejich přátelský vztah, který trval až do smrti. Sidonie Nádherná byla okouzující hrdá žena. Ačkoliv byla na sklonku života perzekuována, nikdy se nevzdala naděje, že se svět kolem polepší. Z dopisů je ale jasné, že často nechápala krutost a bezohlednost, která ji v této době obklopovala.

VI. Summary

The main objective of this work is to analyze the letters between Sidonie Nádherná and Václav Wagner from the years 1942 to 1949. Their entire mutual correspondence was not preserved, so the work is only based on the letters that Nádherná wrote to Wagner. The correspondence is stored in the archives of the Literary Museum of National Literature, Branch office Staré Hrady in private fund of Václav Wagner.

It is also based on Wagner's diaries and Vrchotovy Janovice Chateau's chronicle that Baroness wrote herself in 1934. This graduation thesis provides information about the person of Baroness, Sidonie Amálie Wilhelmine Caroline Julie Marie unmarried lady Nádherná from Borutín (1885-1950), about the historian and conservationists Václav Wagner (1894-1962) and the residence of the family Nádherná in Vrchotovy Janovice Chateau. It analyzes the most frequent topics of their shared correspondence and indicates what was their relationship in view to historical events.

The letters most frequently recurring topic of care for ancestral property, financial problems connected with repairing the chateau, but also grief over the devastation of the chateau and gardens, which became with World War II. Baroness felt helpless, lost and lonely. She often asks Wagner for help or visit. Her frustration culminates by eviction from the chateau to a homestead in Voračice. At that time, she is experiencing the saddest years of her life. She reminisces all those who she loved so much. This parallel appears in several letters and appeals to Wagner after the loss of his own mother. The postwar letters firstly reflects efforts to repair the damage. She often asks Wagner for advice how to repair devastated chateau or getting financial support from the state, from which it would be able to cover the costs of reconstruction. She urges on Wagner to intervene in her affairs and help her to get back the property that she loved so much. This topic is later replaced by helplessness to change the course of historical events. She is still struggling with incomprehension and financial distress. Baroness is also accused of collaborating, she does not understand this situation and asks him for help.

The letters are written in German, Czech and combination of both languages. Baroness's letters are written chaotically with bad handwriting and form. Total 109 letters and postcards were compiled. All documents infer their friendship that lasted until their death. Sidonie was charming, beautiful and proud woman. Although she was persecuted at the end of her life, she never gave up and hoped that the world around would reform. From the letters

it is clear that she often did not understand the cruelty and ruthlessness that she was surrounded at her epoch.

VII. Seznam pramenů a literatury

VII.1 Prameny

- Literární archiv Památníku národního písemnictví, Pobočka Staré Hrady, osobní fond Václava Wagnera, inv. č. 2502 – 2567.
- Literární archiv Památníku národního písemnictví, Pobočka Staré Hrady, osobní fond Václava Wagnera, inv. č. 2568 – 2613.
- Literární archiv Památníku národního písemnictví, Pobočka Staré Hrady, osobní fond Václava Wagnera, inv. č. 4804.
- Literární archiv Památníku národního písemnictví, Pobočka Staré Hrady, osobní fond Václava Wagnera, inv. č. 4805.
- Literární archiv Památníku národního písemnictví, Pobočka Staré Hrady, osobní fond Václava Wagnera, inv. č. 4806.
- Literární archiv Památníku národního písemnictví, Pobočka Staré Hrady, osobní fond Václava Wagnera, inv. č. 4807.

VII.2 Literatura

- ČADILOVÁ, Olga. *Vrchotovy Janovice*. Praha: Maroli, 2001. ISBN 80-864-5307-3.
- HAZDRA, Zdeněk – HORČIČKA, Václav – ŽUPANIČ, Jan. *Šlechta střední Evropy v konfrontaci s totalitními režimy 20. století*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2011. ISBN 9788087211526.
- KÁBOVÁ, Hana. *Památkář Václav Wagner*. Akademická bulletin: Oficiální časopis Akademie věd ČR. 2004, (10). Dostupné také z: <http://abicko.avcr.cz/archiv/2004/10/obsah/pamatkar-vaclav-wagner.html>
- KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Libri, 2011. ISBN 978-80-7277-410-48.
- LENDEROVÁ, Milena. *A ptáš se, knížko má--: ženské deníky 19. století*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7254-956-6.
- NÁDHERNY VON BORUTIN, Sidonie – PFÄFFLIN, Friedrich – KRAUS, Karl. *Kronika Vrchotových Janovic*. Praha: Arbor vitae, 1998.
- POSPÍŠILOVÁ, Věra. *Zámek Vrchotovy Janovice*. Praha, 2014. Bakalářská práce Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.
- ROBEK, Antonín. *Lidé bez domova*. Praha: Středočeské nakl. a knihkupectví, 1980.
- SAK, Robert – BEZECNÝ, Zdeněk. *Dáma z rajského ostrova: Sidonie Nádherná a její svět*. Praha: Mladá fronta, 2000. ISBN 80-204-0852-5.
- ŠAMÁNKOVÁ, Eva. *Vrchotovy Janovice: zámek a okolí*. Praha: Národní muzeum, 1985
- VACULÍK, Pavel. *Komunistická perzekuce šlechty*. Praha: Baset, 2004. ISBN 80-734-0026-X.
- VOJTKOVÁ, Jolana. *Václav Wagner - ochrana památky jako uměleckého díla*. Olomouc, 2012. Diplomová práce Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.

- WAGNER, Václav. *Umělecké dílo minulosti a jeho ochrana*. Vyd. 2., V Národním památkovém ústavu 1. Praha: Národní památkový ústav, 2005. ISBN 80-86234-72-x.
- WAGNEROVÁ, Alena. *Bol lásky prodejně: ze života Johannese Nádherného a jeho milostných družek*. Praha: Argo, 2013. ISBN 978-80-257-0829-3.
- WAGNEROVÁ, Alena – KRAUS, Karl – JACOBSENOVÁ, Michaela. *Sidonie Nádherná a konec střední Evropy*. Praha: Argo, 2010. ISBN 978-802-5703-298.
- LENDEROVÁ, Milena – KUBEŠ, Jiří (eds.). *Osobní deník a korespondence – snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření?*. Pardubice, 2004. ISBN 80-7194-650-8; ISSN 1213-2485.
- LÍBAL, Dobroslav – KAŠIČKA, František. *Stavebně-historický průzkum*. Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, 1983.
- Zámecký park ve Vrchotových Janovicích: sborník z odborného semináře konaného ve dnech 13. a 14. června 2000 v Praze a Vrchotových Janovicích = Schlosspark Janowitz: Sammelband mit Beiträgen des Fachseminars in Prag und Vrchotovy Janovice am 13. und 14. Juni 2000*. Praha: Národní muzeum Praha, 2001. 106 s. ISBN 80-7036-123-9.

VII.3 Internetové zdroje

Městys Vrchotovy Janovice. [cit. 2015-03-15]. URL:

<<http://www.mestysvrchotovyjanovice.cz/cz/zamek.html>>

Národní muzeum. [cit. 2015-04-15]. URL: <<http://www.nm.cz/Hlavni-strana/Navstivte-nas/Zamek-Vrchotovy-Janovice.html>>

Wagner Václav. *Archiv výtvarného umění: Informační systém abART*, 2006 [cit. 2015-06-10]. URL: <<http://abart-full.artarchiv.cz/osoby.php?Fvazba=heslo&IDosoby=59277>>

Sidonie Nádherná. *Wikipedia: the free encyclopedia*. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2015-06-18]. URL: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Sidonie_Nádherná>

VIII. Přílohy

Příloha č. 2 - Sidonie Nádherná Václavu Wagnerovi (1. listopadu 1942)

7/2. 11. 1942.
VRCHOTOVY JANOVICE
POŠTA, TELEGRAF, TELEFON 1.
STANICE BRATŘÍ OLŠANOVIC.
Sehr verehrter, lieber Herr Doktor,
Am Abend nach Ihrer Abfahrt erfuhr ich,
dass hier überall die Dienstmädchen einberufen
werden. Ich bin ich nun sehr besorgt, dass man mir
nicht meine einzigen 2 Mädchen nimmt.
Ich plane zwar, feiert zu haben, dass wenn
man das 55. Lebensjahr überschritten hat,
ein Dienstmädchen einen verlassen wird.
Aber ich wäre Ihnen sehr dankbar, wenn
Sie mir wieder ein rettendes Denkmalamts-
schreiben zusenden würden, u. zwar mög-
lichst rasch, denn die Einkaufungen kommen
sehr plötzlich. Seit Mai habe ich abwechselnd
keinen Hausdiener mehr, u. seit September
bekanntlich entliess ich Diener u. Köchin.
Das Schreiben also müsste so gehalten werden
(nämlich für das Arbeitsamt), dass die
event. Möglichkeit, im Frühjahr einen
Hausdiener - den ich sehr brauchen würde -
aufzunehmen, offen gelassen wird (ein
Mann zur Bewachung des Hauses).
Ich denke mir, die Bestätigung müsste
etwa wie folgt verfasst werden:
„Das das Schloss unter Denkmalschutz u. s. w.“

LA // 122/62/0250
Ich muss Ihnen nicht sagen, wie dankbar
ich Ihnen für Ihre liebenswürdige Hilfs-
bereitschaft bin.
An Rückweg durch den Park erinnerte ich
mich an meinen Verdross, dass vergessen
zu haben, Ihnen u. dem Architekten K.
die bereitgehaltenen Äpfel mitzugeben,
bitte sagen Sie ihm mit vielen Grüßen, wie
sehr ich dies bedaure.
Bitte besuchen Sie mich bald wieder! Die
Sonntage sind so einsam. Sie stören nie. Ihr
Sidonie Nádherná

Příloha č. 3 - Sidonie Nádherná Václavu Wagnerovi, datace neznámá

Pro celý sábranj nelkorteck, sánek a. l. d.
 jsem nensala ad Němci ani kalář
 (aťakobir jsem měla poloviční příjem), i posebně
 deně jsem zaplatila dále. ab nikdy jsem nic ne-
 hudepsala, protože jsem nic nensala. Také a
 mi poděilo sábránit pro pachtyje (šid) jeho
 kance.

Příloha č. 4 - Sidonie Nádherná Václavu Wagnerovi (9. prosince 1943)

nachtsabend selbst hier
 allein oder - wie wäre das?
 gemeinsam mit Ihnen in
 einem Taboren Hotel? 29.12
~~konnte ein Nachtmael~~
 mitbringen. Unserem beslo
 "ignarieren" würden wir na-
 türlich treu bleiben. Ab-
 schreckend ist nur die Uter-
 füllung der Lüge. Nach Jis-
 telmi kann ich nämlich
 nur 1 Zug benutzen, u. zwar
 um 13 u. Vielleicht haben
 Sie von nach Pabisdar weiter-
 aufahren u. fast ohne gerade
 Taber. Oder fahren Sie nach
 Patskejn?
 mit den besten Grüßen Ihre
 Sidonie Nádherá

POSTKARTE
 DOPISNICE

69

Pán
 Dr. V. Wagner
 Máčkova 27
 Praha XII

LA / / 1 2 2 / 6 2 / 0 2 5 6

1942
 9.12.43.

Sehr verehrten lieben Herr Doktor, Ihre l. Karte
 heute erhalten, danke ich oft an Sie u. vermisse
 Ihre lieben Besuche sehr. am 15., vielleicht
 auch am 16. bin ich in Prag u. würde mich
 freuen, einen Abend mit Ihnen zu verbringen.
 Ich werde bei meinem Vetter^{Onkel} in d. Klášská 13
 wohnen. Sind Sie in diesen Tagen in Prag?
 Bitte um Ihre amtl. u. private Telefon Nr., würde
 Sie nach Ankunft am 14. bereits an d. Wohnung ans
 anrufen, oder am 15. früh.
 Oft gedenke ich, da die Weihnachtszeit sich nähert,
 unseres lieben gemeinsamen Weihnachts u. wäre
 glücklich, wenn ich Sie wieder hier hätte. obher da ich
 in den Feiertagen keine Aushilfe im Haus nur Gled
 haben werde, will ich meine Köchin, die allein nicht alles
 leisten kann, hiesig gehen u. werde die 2 Feiertage bei
 meiner alten Tante in Jiatickice verbringen. den Weih-

Příloha č. 5 - Pečeť používaná Sidonií Nádhernou

Příloha č. 6 - Sidonie Nádherná Václavu Wagnerovi (15. srpna 1949), poslední dopis odeslaný baronkou

milý pane doktore,

Přijedu do Prahy teprve v pátek večer
v 8 hod. V úterý zase odjedu. Telefonovala
bych Vám v pondělí ve 2 hod. Když byste
bych v sobotu v Praze, tak mně telefonujte
do Hotelu Sals. domov, tel. č. 444-47. - V pondělí
mohl bychom večerit spolu, také Pemb. Kers. by se
velmi líbil. Nebo v sobotu nebo v neděli.
Zde kraj je velmi krásný, hotel příjemný,
strana dobrá, počasí ~~je~~ ale krásné, má
4. den dešt' a mlha.

Mouho panovní
Sidie

Hotel Šerlišský mlýn
P. Dvůrčí v Berl. terénu.
Ve středu čekáme návštěvu od Václava K.

15. 8. 49.

Příloha č. 7 - Úryvky z deníku Václava Wagnera (2. srpna 1942, 23. srpna 1942 a 14. a 15. března 1943)

Srpen 1942 32. týden 31 dní

neděle **2**

V kavárně u Jiřího barů v Našternu.
 Cesty tam a zpět v neděli.
 V "Křesťanské" četl ze článků o "Václavě".
 Anonymní melouny, hodně ovocí,
 málo, pracina pro Dabry. Sp. jízdné.

neděle **23**

U Jiřího barů, Našterno, Soudy, den,
 hrabě Otmar a Logan Kolářová.

38 **Sipek** PRAG II Fleischergasse Nr. 10 · Ruf 288-09, 290-29 12. Woche týden

14. Sonntag - Neděle
 73—292
 Heldengedenktag. *Prácheň, Turov, Dvůr
 17. h. 17. h. 17. h. 17. h. 17. h.*
je Dvůr posteloval, pravek, Křesťanské v Našternu.

15. Montag - Pondělí
 74—291
 Errichtung des Protektorats Böhmen und Mähren.
 Zřízení Protektorátu Čechy a Morava.
Dopis u Jiřího barů, telefonát je, 17. h. 17. h. 17. h. 17. h. 17. h.
u 6 hodin přišla Jiřího barů, Našterno na čaj, přijela se do 8 hodin
mile jme hovoreli.
u. telefonát, přetáhn, se jme do pravek pro tu návštěvu, neděle přijet.

STAMPIGLIEN PETERKA mit der Neuheit „PETROTISK“
 PRAG VIII, Primatorenstraße 56 alles was Sie in Kanzlei und Gesch.
 Fernruf 803-29 • Rasch - gut •

Příloha č. 8 - Pohlednice zaslaná Wagnerovi (schodiště na zámku ve Vrchotových Janovicích)

Příloha č. 9- Pohlednice zaslaná Wagnerovi (Sidonie Nádherná - perokresba Maxe Švabinského z roku 1907)

Příloha č. 10 - Sidonie s bratry

Příloha č. 11 - Náhrobek na rodinném hřbitůvku v zámeckém parku

Příloha č. 12 - Václav Wagner se svou matkou okolo roku 1915

Příloha č. 13 - zámek Vrchotovy Janovice

VIII.1 Tabulky

Tabulka č. 1 - Přehled nejvýznamnějších rodů v historii Janovického zámku	8
Tabulka č. 2 - Dochované dopisy, které zaslala Sidonie Nádherná Václavu Wagnerovi .. mezi léty 1942-1949	22

VIII.2 Seznam příloh

Příloha č. 1 - Sidonie Nádherná Václavu Wagnerovi, hlavička dopisu	23
Příloha č. 2 - Sidonie Nádherná Václavu Wagnerovi (1. listopadu 1942).....	51
Příloha č. 3 - Sidonie Nádherná Václavu Wagnerovi, datace neznámá	52
Příloha č. 4 - Sidonie Nádherná Václavu Wagnerovi (9. prosince 1943)	52
Příloha č. 5 - Pečeť používaná Sidonií Nádhernou	53
Příloha č. 6 - Sidonie Nádherná Václavu Wagnerovi (15. srpna 1949), poslední dopis odeslaný baronkou.....	54
Příloha č. 7 - Úryvky z deníku Václava Wagnera (2. srpna 1942, 23. srpna 1942 a 14. a 15. března 1943).....	55
Příloha č. 8 - Pohlednice zaslaná Wagnerovi (schodiště na zámku ve Vrchotových Janovicích)	56
Příloha č. 9- Pohlednice zaslaná Wagnerovi (Sidonie Nádherná - perokresba Maxe Švabinského z roku 1907)	57
Příloha č. 10 - Sidonie s bratry	58
Příloha č. 11 - Náhrobek na rodinném hřbitůvku v zámeckém parku.....	58
Příloha č. 12 - Václav Wagner se svou matkou okolo roku 1915	59
Příloha č. 13 - zámek Vrchotovy Janovice.....	60

VIII.3 Zdroje obrazových příloh

Příloha č. 1 - Literární archiv Památníku národního písemnictví, pracoviště Staré Hradky, osobní fond Václava Wagnera, inv. č. 2502 – 2567, vlastní fotografie.

Příloha č. 2 – Uloženo tamtéž, vlastní fotografie.

Příloha č. 3 - Uloženo tamtéž, vlastní fotografie.

Příloha č. 4 - Uloženo tamtéž, vlastní fotografie.

Příloha č. 5 - Uloženo tamtéž, vlastní fotografie.

Příloha č. 6 - Literární archiv Památníku národního písemnictví, pracoviště Staré Hrady, osobní fond Václava Wagnera, inv. č. 2568 – 2613, vlastní fotografie

Příloha č. 7 – Literární archiv Památníku národního písemnictví, pracoviště Staré Hrady, osobní fond Václava Wagnera, inv. č. 4804, vlastní fotografie.

Příloha č. 8 - Literární archiv Památníku národního písemnictví, pracoviště Staré Hrady, osobní fond Václava Wagnera, inv. č. 2502 – 2567, vlastní fotografie.

Příloha č. 9- Uloženo tamtéž, vlastní fotografie.

Příloha č. 10 - WAGNEROVÁ, Alena. Sidonie Nádherná a konec střední Evropy, obrazová příloha

Příloha č. 11 – Vlastní fotografie.

Příloha č. 12 - VOJTKOVÁ, Jolana. Václav Wagner - ochrana památky jako uměleckého díla, obrazová příloha.

Příloha č. 13 – Vlastní fotografie.